

könyv
könyvtár
könyvtáros

1992 · 1
december

**Képek az új zuglói könyvtárról
Cikkünket lásd a 38. oldalon
(Révész András felvételei)**

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1992. december

Tartalom

Beköszöntő	3
Megállapodás	3
Bereczky László: Tisztelt Könyvtárak és Könyvtárosok	5
Sóron László: A könyvtár- és a szakirodalmi tájékoztatásügy törvényi szabályozásának koncepciója	6
Poprády Géza: LIBER konferencia Budapesten	14
Antall József megnyitója	16
A könyvtári és informatikai kamara és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete együttműködésének alapelvei	20
<i>Perszonália</i>	
Somkuti Gabriella: Az idei Szinnyei József-díjasok	22
Szilágyi Péter: „Majd megnézzük a Sándor Pistában”	24
<i>Könyvtári élet</i>	
Gellér Ferencné: A hívószó: információ	29
Surján Miklós: Új kihívások előtt a közművelődési könyvtárak	30
Új könyvtár Zuglóban (P.E.)	38
Ünnep a Könyvtárellátóban	39
Vállalkozási Információs Projekt	42
Gulyás Miklós: Helyzetjelentés Svédországból (<i>Extra Hungariam</i>)	43
Balázs Mihály: A magyarországi iskola millenniuma (<i>Könyv és Nevelés</i>)	45
<i>Holmi</i>	49
Az MTA Könyvtárának pályázata	50
Pogány György: Berzsenyi Dániel: A magyarországi mezei szorgalom' néhány akadályairól (<i>Recenziók</i>)	51
Arató Antal: A Miskolci Városi Könyvtár kiadványai	52
A Téli Könyvvásár kínálatáról	53

Cikkeink szerzői

Antall József a Magyar Köztársaság miniszterelnöke, *Arató Antal*, az OSZK munkatársa, *Balázs Mihály*, az OPKM ny. főigazgatója, *Bereczky László*, a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* főszerkesztője, *Gellér Ferencné*, a Debreceni Megyei Könyvtár osztályvezetője, *Gulyás Miklós*, a Stockholmi Városi Könyvtár munkatársa, *Maróti Istvánné*, a Könyvtárellátó igazgatója, *Pálvölgyi Endre* ny. újságíró, *Pogány György*, az MTA Zenetudományi Intézetének munkatársa, *Poprády Géza*, az OSZK főigazgató-helyettese, *Somkúti Gabriella*, az OSZK ny. osztályvezetője, *Sóron László*, az MKM könyvtári osztályának vezetője, *Surján Miklós*, a Pécsi Megyei Könyvtár igazgatója, *Szilágyi Péter* újságíró.

Szerkesztőbizottság
Poprády Géza elnök,
Domsa Károlyné, Maurer Péter,
Sóron László, Tóthné Környei Márta

A szerkesztőség tagjai:
Bereczky László főszerkesztő,
Bajai Mária tervezőszerkesztő,
Vajda Kornél olvasószerkesztő

A szerkesztőség címe: 1134 Bp., Váci út 19.

Telefon: 131-2992/120

Felelős kiadó: **Maróti Istvánné** igazgató

Készült az ETO-Print Nyomdaipari Kft.-ben

Felelős vezető: **Balogh Mihály** ügyvezető igazgató

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól, az Országos Széchényi Könyvtártól, a Magyar Könyvtárosok Egyesületétől, a Könyvtári és Informatikai Kamarától, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumtól, a Magyar Hitelbank „Táncsics Mihály” Alapítványától

Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat

Előfizetési díj 1 évre 1488, 1/2 évre 744 forint. Egy szám ára 124 forint

HU-ISSN 1216-6804

From the contents

László Sóron: Library and the conception of legal regulation in scientific information services (6);

Géza Poprády: LIBER annual conference, Budapest, July 1–4, 1992 (14);

Péter Szilágyi: Interview with István Sándor, compiler of the Hungarian Ethnographic Bibliography (24).

Beköszöntő

A megszűnt *Könyvtáros* című lap helyett az MKM Könyvtári Osztálya, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Könyvtári és Informatikai Kamara, az Országos Széchényi Könyvtár és az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum új folyóirat indítását határozta el.

A lapalapítók új címen, új formában, új tartalommal és szerkezetben kívánják a korszerű könyvtártudományi és informatikai kérdéseket tárgyalni. A lapalapítók által delegált új szerkesztőbizottság és a három fős szerkesztőség elsősorban a magyar könyvtárak problémáinak feltárására, elemzésére és a hazai könyvtári közéletet érintő legfontosabb kérdések megismertetésére vállalkozik.

Szándékunk szerint a lap irányvonalát meghatározó cikkek, tanulmányok, közlemények megjelentetése mellett a könyvtáros-informatikus társadalom és a széles nagyközönség számára készülő lap fórumot biztosít minden kolléga számára, valamennyi könyvtártípus eredményeinek és gondjainak bemutatására, valamint a könyvtárosi-könyvtári gyakorlat segítésére.

A jelentősebb könyvtárak és a könyvtárosokat érintő események ismertetése mellett központi szerepet szánunk az előttünk álló fejlesztési feladatokhoz és a korszerű ismeretekkel rendelkező új könyvtáros generáció felneveléséhez elengedhetetlen könyvtáros képzés kérdéskörének. Ugyanakkor törekszünk könyvészeti kérdések tárgyalására, az értékes kortárs irodalom és az oktatást szolgáló művek elemző, kritikai értékelésére.

A különböző nézeteket tiszteletben tartva, széles kitekintést biztosítva, mindenkor a szakma érdekét szem előtt tartva kívánjuk szerkeszteni a lapot, melyben számítunk a könyvtáros-informatikus társadalom segítségére. Tárgyilagosan a megoldást keresve írjunk együtt a minket foglalkoztató kérdésekről.

A szerkesztőbizottság

Megállapodás

a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* című folyóirat alapítása tárgyában, amely létrejött a MKM Könyvtári Osztálya, az OSZK, az OPKM, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és a Könyvtári és Informatikai Kamara között az alábbiak szerint:

1. A MKM Könyvtári Osztálya, az OSZK, az OPKM, az MKE, a KIK (továbbiakban egységesen: felek) megállapodnak abban, hogy szükségesnek tartják a könyvtáros szakma, valamint a könyvtárak, mint intézmények részére szakmai tájékozódást (könyvtártudományi és gyakorlati kérdéseket, nemzetközi kitekintést stb.) szolgáló havonta megjelenő folyóirat alapítását.

3. A lapalapítók a lap irányvonalát az alábbiakban határozzák meg:

A korszerű könyvtártudományi és informatikai kérdések sokoldalú tárgyalása, a magyar könyvtárak és a könyvtári közéletet érintő problémák – beleértve a könyvtárosképzést – ismertetése, elemzése. Könyvészeti kérdések, így az értékes kortárs irodalom és az oktatást szolgáló művek elemző kritikai bemutatása. Továbbá fórum biztosítása a kiemelkedő jelentőségű könyvtárak, illetve a különböző könyvtártípusok eredményeinek és problémáinak ismertetésére.

4. A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* fenntartásával kapcsolatos költségek viselésében a felek az alábbiak szerint vállalnak kötelezettséget:

- a) MKM Könyvtári Osztálya az 1992. évi költségvetésben 2 M (millió) Ft-ot biztosít a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* című folyóirat céljaira az Országos Széchényi Könyvtár költségvetésében.
- b) OSZK az 1992. évben a költségvetéshez 50 000,- Ft-tal járul hozzá.
- c) OPKM 1/2 szerkesztői állás költségeit vállalja.
- d) Magyar Közkönyvtárosok Egyesülete 1992. szeptemberében nyilatkozik a támogatásról.
- e) Könyvtári és Informatikai Kamara 1992-re nem vállal kötelezettséget, 1993-ban a Közgyűlés döntése szerint támogatja a folyóiratot.

5. A felek megállapodnak, hogy a szerkesztőbizottság tagjait maguk közül jelölik ki oly módon, hogy minden alapító szervezet egy-egy tagot delegál a szerkesztőbizottságba.

A szerkesztőbizottság tagjai:

MKM	Sóron László
MKE	Maurer Péter
OSZK	Poprády Géza
OPKM	Tóthné Környei Márta
Inf. Kamara	dr. Domsa Károlyné

A szerkesztőbizottság mindenkori elnökét – meghatározott időtartamra – a bizottság tagjai választják maguk közül. A szerkesztőbizottság képviseli az alapítókat, így jogosult a folyóirattal kapcsolatos minden kérdésben – kivéve a megszűnést – dönteni.

A szerkesztőbizottság elnökének jogkörét az alapítók határozzák meg.

6. A felek a szerkesztőség létszámát három főben állapítják meg, amelynek vezetője a főszerkesztő.

A főszerkesztő havi illetményét a kinevezéskor állapítják meg az alapítók és ugyanekkor döntenek a szerkesztőség béréről is. Az egyes szerkesztők havi illetményét a főszerkesztő állapítja meg.

7. A lap irányvonalának a 3. pontban foglaltak szerinti megtartásáért a főszerkesztő felelős.

A lapolapítók jogosultak az általuk szükségesnek tartott cikkek, tanulmányok, közlemények megjelentetésére.

8. A szerkesztőbizottság szükség szerint, – de havonta legalább egy alkalommal – ülésezik.

A szerkesztőbizottsági ülésen véglegesítik a lap tartalmát, ezért a főszerkesztő az ülést megelőző 5 napon belül eljuttatja a szerkesztőbizottság részére a lap (tartalmi) tervezetét.

A lapolapítókat a szerkesztőbizottság képviseli, döntéseit egyszeri szótöbbséggel hozza, szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt.

Ha a lap működését meghatározó kérdésben kell dönteni, úgy a döntéshez a szerkesztőbizottság minden tagjának jelenléte szükséges, egyéb esetekben az elnök és két tag jelenléte elegendő.

9. Az alapítók egyetemlegesen vállalnak felelősséget azért, hogy a lap működésének anyagi és személyi feltételeit az elkövetkező években megteremtsek. Földerítik azokat a forrásokat, amelyek a lap működéséhez szükségesek, pályázatok ügyében személyesen eljárnak.

Kötelezettséget vállalnak azért, hogy a lap racionális gazdálkodását folyamatosan ellenőrizzik.

10. A felek megállapodnak abban, hogy az 1992. évben a lap kiadásra és terjesztésre a Könyvtárellátó Vállalattal kötnek szerződést.

11. A megállapodás módosítását a lapalapítók az 1992. évben november 30.-ig, azt követően pedig minden év szeptember 30.-ig kezdeményezhetik.

12. A szerződés aláírásával egyidejűleg az alapítók felhatalmazzák a szerkesztőbizottságot a lap alapításával kapcsolatos hivatalos teendők ellátására, illetve a lap megindítására.

Budapest, 1992. augusztus 31.

Zalainé Kovács Éva sk.

Könyvtári és Informatikai Kamara

Sóron László sk.

Művelődési és Közoktatási
Minisztérium Könyvtári Osztály

Maurer Péter sk.

Magyar Könyvtárosok Egyesülete

Horváth Tibor sk.

Országos Pedagógiai Könyvtár
és Múzeum

Juhász Gyula sk.

Országos Széchényi Könyvtár

Tisztelt Könyvtárak és Könyvtárosok!

Új szakmai folyóiratunk idei egyetlen számának bevezetőjében szeretettel köszöntöm minden kedves olvasónkat, s az ünnep közeledtével boldog karácsonyt kívánok édes mindnyájuknak.

Az „alapító atyák” nagyvonalú határozata lapunknak ezt a számát lehetőleg minden magyar könyvtárba el kívánja juttatni – grátisz. Célunk ezzel az, hogy a mutatószám felhívja a könyvtáros társadalom egészét az új szakmai fórum törekvéseire, segítsen kapcsolatot kiépíteni a szerkesztőség és a könyvtárak, könyvtárosok között, s persze szeretnénk bemutatni a lap külalakját is. Reméljük, hogy mindezekkel kapcsolatban minél több visszajelzést kapunk első olvasóinktól. Bízunk benne, hogy sok tartalmi és formai ötlettel segítenek olyan szakmai folyóiratot kialakítani, amelyik tényleges szakmai segítséget tud nyújtani valamennyi magyar könyvtárnak, amelyik sok információt szolgáltat mind a hazai könyvtári életéről, mind a külföldi szakmai trendekről, érdekességekről. Reményeink szerint folyóiratunk átfutási ideje nem haladja meg az egy hónapot, s így nem kell félnünk attól, hogy túlságosan régi eseményeket regisztrálunk.

Persze ebben a mutatószámomban még túltengenek a cikkek és több hónappal ezelőtt lezajlott konferenciákról, összefüvetelekről tudunk csak beszámolni. Ennek az az oka, hogy szerkesztőségünk még túlságosan „fiatal”, s nem volt se időnk, se lehetőségünk kapcsolatokat kiépíteni a könyvtárakkal, könyvtárosokkal. Reméljük, hogy ez a számunk segítségünkre lesz, és sok könyvtárból sok könyvtáros válik állandó levelezőnké. Minden olvasónkat arra kérünk, hogy minden hónap 10.-ig küldjék el hozzánk könyvtári környezetük híreit, számolja-

nak be a közel s távoli eseményekről. Persze ne elégedjenek meg a tények közlésével, szívesen fogadjuk a cikkeket, egy-egy probléma nagyobb mélységű kifejtését is. Minden apróságra vevők vagyunk! (Ez úgy is értendő, hogy ha nem is sokat, de azért tudunk honoráriumot fizetni.) Kérjük a könyvtárvezetőket, igazgatókat, hogy küldjenek értekezleteik, rendezvényeik, kiállításai meghívóiból is.

Mostani számunkban találnak kedves olvasóink megrendelőlapot is. Kérjük, minél több könyvtárba, minél több példányban rendeljék meg a *Könyv, Könyvtár, Könyvtárost*. További sorsunk jórészt azon múlik, hány előfizetőt tudunk toborozni.

A megrendelőlapon kívül tartalmaz a lapszám egy rendelőjegyzéket is, amelyen a *Téli Könyvvásár* kínálatából lehet előrendelni könyveket.

Kedves olvasóink! Reméljük, hogy mindannyiukkal szoros és baráti kapcsolatba kerülünk, s ez a kapcsolat Önöknek és szerkesztőségünknek is gyümölcsöző lesz, és javára válik a magyar könyvtárügynek.

Üdvözlettel és szeretettel

Bereczky László

A könyvtár- és a szakirodalmi tájékoztatásügy törvényi szabályozásának koncepciója

A könyvtáros szakmát közel két éve intenzíven foglalkoztatja a könyvtári jogi szabályozás megújítása. Az addigi kényszerű jogszabálmódosítások után ez a folyamat döntő fordulatot vesz azzal, hogy megkezdődhet a könyvtári rendszer „alkotmányának”, a könyvtári törvénynek a kidolgozása.

A könyvtár- és szakirodalmi tájékoztatásügy törvényi szabályozásának koncepcióján a Művelődési és Közoktatási Minisztérium könyvtári osztálya az év első felében több-kesevesebb rendszerességgel dolgozott. E munka eredményeként két dokumentum jött létre. Az egyik egy folytonos változásban lévő problémagyűjtemény, a másik a minisztérium vezetése elé terjesztett rövid összefoglalás a törvényi szabályozásról.

Ezt az utóbbit bocsátjuk most a miniszteri értekezlet jóváhagyó állásfoglalása után szakmai vitára. A törvénytervezetet decemberben kell a Kormány elé terjeszteni, tehát novemberig van időnk annak kidolgozására.

A törvény kidolgozására a szakmai és az érdekképviseleti szervek javaslata alapján törvényszerkesztő bizottságot alakítottunk. Ennek tagjai: *Ramháb Mária* (Könyvtári és Informatikai Kamara), *Varga G. Károlyné* (Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezete), *Mader Béla* (felsőoktatási könyvtárak), *Balogh Mihály* (közoktatási könyvtárak), *Papp István* (Magyar Könyvtárosok Egyesülete), *Berke Barnabásné* (Országos Széchényi Könyvtár). Az Országos Széchényi Könyvtárban a törvény nemzeti könyvtári vonatkozásait külön munkabizottság gondozza.

A szerkesztő bizottság létszámát tudatosan korlátoztuk, mert hatékonyságát így kívánjuk megőrizni. Annak azonban nincs akadálya, hogy különböző könyv-

tártípusok, könyvtári csoportosulások javaslataik kidolgozására saját munkabizottságot hozzanak létre.

Az eddigi munkafolyamatban is több jeles szakemberrel folytattunk konzultációt. Észrevételeiket, megjegyzéseiket beépítettük a tervezetbe. Természetesen felhasználtuk azokat a publikációkat is, amelyek a szakajtóban megjelentek. Azonban bízunk abban, hogy a törvény igazi szakmai kidolgozása most veszi kezdetét és ebben számítunk minden érdekelt – könyvtáros, könyvtárfenntartó, igazgatási szakember, könyvtárhasználó – közreműködésére. Örömmel fogadunk minden, a könyvtári osztálynak (Művelődési és Közoktatási Minisztérium, Budapest 1884 Pf. 1.) írásban megküldött észrevételt. A szerkesztő bizottság tagjai és a könyvtári osztály munkatársai szívesen fogadnak meghívást minden olyan alkalomra, ahol a törvényről kívánnak tárgyalni.

Tudatában vagyunk annak, hogy az idő rendkívül rövid és ez feszes munkautemet kényszerít ránk. A törvény előkészítésével kapcsolatos minden fontos dokumentumot megküldünk a szakmai és az érdekképviseleti szervezetek véleményezésre. Kérjük, hogy ezeket minél szélesebb körben terjesszék.

Kérjük azt is, hogy az írásos állásfoglalások szerzői járuljanak hozzá véleményük nyilvános közléséhez.

Ezután következnek a törvény koncepciója.

1. A magyar könyvtári rendszer törvényi szabályozásának közel 40 éves múltja van. 1956-ban és 1976-ban az Elnöki Tanács törvényerejű rendeletben szabályozta a könyvtári rendszert. Ezekhez a törvényerejű rendeletekhez számos végrehajtási rendelet is megjelent, és a 80-as évek elejére túlszabályozottsági állapot alakult ki. Ezt a helyzetet oldotta az utóbbi évek deregulációs programja, így ma csak a legszükségesebb rendeletek vannak hatályban. E rendeletek azonban szemléletükben és szakmai tartalmukban elavultak, ezért halaszthatatlan, hogy az új helyzetnek megfelelő törvénnyel, illetve rendeletekkel váltsuk fel azokat. A szabályozási koncepcióban az új könyvtári rendszert meghatározó alapelveket, illetve a létrehozandó rendszert írjuk le.

2. A demokratikus elveken felépülő társadalomban az államnak kötelessége – a társadalom közös forrásaiból – olyan könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási rendszer kialakítása és fenntartása, amely a hazai művelődési hagyományokra támaszkodik, nyitott a nemzetközi együttműködésre, és potenciálisan a lakosság teljes körének rendelkezésére áll az alapvető kulturális jogok gyakorlása céljából.

Olyan könyvtári rendszer kialakítása kívánatos, amely alkalmas arra, hogy a társadalom értéknövekedését tükrözze és a könyvtár típusától függően az értékközvetítés elveit megvalósítsa. Az államnak elsősorban a társadalmi nyilvánosság könyvtári intézményeit kell létrehoznia és fenntartania, abból kiindulva, hogy a demokrácia és pluralizmus egyik központi értéke a nyilvánosság.

A könyvtári-tájékoztatási rendszernek a nyilvános terjesztésre szánt dokumentumok (információk) gyűjtő, megőrző és közvetítő szerepét kell ellátnia.

A plurális társadalomban a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatás feladatait az állam mellett, azzal együttműködve, a különféle bejegyzett szervezetek – az általuk képviselt réteg csoportosulási igényeinek megfelelően, alkalmi, esetleg rendszeres állami támogatással kiegészítve saját forrásaikat – látják el.

A közszolgálati alapon megvalósuló könyvtári szolgáltatásért az állam felelős. Ezen a következők értendők: a) az adott időszakban biztosítandó szolgáltatási minimum (állampolgári jogon járó szolgáltatások); b) a rendszerszervezési minimum (együttműködés a szolgáltatásokban, a rendszer alapelemeinek jogi szabályozása); c) a nemzeti kultúra képviselője (nemzeti könyvvagyon, nemzetközi együttműködés).

A könyvtári-információs szolgáltatás egy jelentős – magas piaci értéket képviselő – része a vállalkozói szférában állítódik elő és részben itt is használdók fel. E szolgáltatások közvetítője is a közszolgálati könyvtári-információs rendszer, amely egyben költségtranszformáló szerepet is ellát. E transzformáló szerep betöltéséhez szükséges forrásokat a közszolgálati rendszer költségeinek tervezésekor figyelembe kell venni. A transzformáció mértéke részben államilag szabályozandó, részben a piacra bízandó.

A korszerű könyvtári rendszer az egyéni felelősség, az egyéni kezdeményezés elvét széles körben alkalmazza a könyvtári és szakirodalmi információs ellátás megszervezésében, ezért a törvényalkotás során figyelemmel kell lenni az állampolgári részvétel lehetséges formáira. Alapelv, hogy bárki tarthat fenn nyilvános használatú könyvtárat, vagy információs szolgáltatást.

3. A könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási rendszer *törvényben szabályozandó feladatai*: a nemzeti – beleértve a nemzetiségi, az etnikai és más kisebbségi – kultúra könyvtári dokumentumokban rögzített és nyilvános közlésre szánt részének megőrzésével és hazai, valamint nemzetközi közreadásával kapcsolatos feladatok; a világ dokumentumtermésének válogatott megjelenése a magyar könyvtári rendszerben, illetve a magyar könyvtári és szakirodalmi tájékoztatás bekapcsolása a nemzetközi szolgáltatások rendszerébe; a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási rendszer felépülése, rendeltetése, működtetése és nemzetközi képviselője; az állam ellátási kötelezettségeinek és felügyeleti feladatainak leírása; a legfontosabb szolgáltatások rögzítése – különös tekintettel az állampolgári jogon járó alapszolgáltatásokra; a közalkalmazott könyvtárosok jogállásával kapcsolatos a Munka Törvénykönyvében és a közalkalmazottak jogállásáról szóló törvényben, valamint ezek végrehajtási rendeleteiben nem szabályozott kérdések rendezése; a könyvtáros szakképzés és továbbképzés rendszere; a szakmai önkormányzat és érdekképviselő, valamint a könyvtárhasználók részvétele a könyvtárak működésében; a fenntartók jogai és kötelezettségei.

4. A *nemzeti könyvtári rendszer* a következő alapelemekből épül fel:

A) *Nemzeti könyvtár*. A nemzeti könyvtár a magyar állam által fenntartott központi feladatkörű könyvtár, amelynek elsődleges feladata a hungarikumok összegyűjtése, megőrzése. A feladatok egyidejűleg több könyvtárra is telepíthetők.

A nemzeti könyvtár nyilvános könyvtár, képviseli a modern könyvtári szolgáltatásokat, egy vagy több tudományterületen szakkönyvtári feladatokat is ellát.

A nemzeti könyvtári vagyont különös védelemben kell részesíteni. (Archivált dokumentumok, második nemzeti könyvtár, kötelezpéldány-szolgáltatás, elkülönített védelmi alap stb.).

B) *Országos feladatkörű szakkönyvtárak*. Az országos feladatkörű szakkönyvtár egy vagy több tudományterületen, a társadalmi tevékenység területén a hazai és nemzetközi szakirodalom (terjedelem és mélység szerinti) gyűjteményével rendelkezik, azokból korszerű szolgáltatásokat tud szervezni a differenciált igények szerint, alkalmas a nemzetközi információs rendszerekkel való együttműködésre. Az *országos feladatkörű szakkönyvtárakat* úgy kell szervezni, hogy közvetlen és közvetített szolgáltatásaikkal lefedjék a legfontosabb tudományterületeket és a társadalmi gyakorlat átfogó területeit.

C) *Általános (gyűjtőkörű nyilvános) könyvtárak*. Az állam által garantált könyvtári ellátás alapintézményei, fenntartásukról az állam az önkormányzatok költségvetésében gondoskodik.

Az általános nyilvános könyvtárakon keresztül valósul meg az állampolgári jogon járó könyvtári alapszolgáltatás. A városokban és az 5 ezernél nagyobb lélekszámú községekben önálló könyvtárak működnek, a többi településen az

önkormányzat dönt az önálló könyvtár létesítéséről, vagy más könyvtár szolgáltatásainak igénybevételéről. A kisebb települések közösen intézményfenntartó társulás létrehozásával is fenntarthatnak könyvtárat, könyvtári ellátó szervezetet.

A *nemzetiségi lakosság könyvtári ellátását* az állam a lakóhelyi nyilvános könyvtári ellátás, illetve az iskolai könyvtári ellátás keretében biztosítja. A nemzetiségi könyvtárak feladata a kulturális autonómia elősegítése, a kisebbségi kultúra fejlesztésének és megőrzésének, az anyanyelv használatának, az anyanyelvű oktatás és tájékozódás támogatása. Ezek általános gyűjtőkörű nyilvános könyvtárak, amelyek egy-egy nemzetiség anyanyelvi kultúrájának törzsgyűjteményével (klasszikus művek) és kurrens irodalmával rendelkeznek, alkalmasak az anyaországra vonatkozó általános tájékoztatásra.

A *különös élethelyzetben lévő embercsoportok* (szociálisan és egészségileg hátrányos helyzetűek) könyvtári igényeiről általában a lakóhelyi nyilvános könyvtári ellátásban kell gondoskodni.

D) *Az oktatási rendszer könyvtárai.* Ide sorolandók az iskolás kor előtti nevelési intézmények, az alap- és a középfokú oktatási intézmények, valamint a felsőoktatási intézmények könyvtárai, a nemzetiségi oktatási intézmények könyvtárai.

Az oktatási rendszer könyvtári infrastruktúráját az oktatási rendszer részeként kell megszervezni és működését szabályozni.

Az oktatási rendszer könyvtáraiban az oktatók, a tanulók (hallgatók) és az oktatási rendszerben folyó kutatás ellátásáról egyaránt gondoskodni kell. Fenn tartási költségeiről az oktatási költségvetésből kell gondoskodni.

Az oktatási rendszerben lévő könyvtárak bármelyike nyilvános könyvtári szolgáltatást is elláthat.

E) *Magántulajdonú könyvtárak, jogi személyek könyvtárai.* Lehetnek általános gyűjtőkörűek és lehetnek szakkönyvtárak, szerveződésükben korlátozás nélkül érvényesülhet bármilyen nem társadalomellenes megkülönböztetés és korlátozás.

A *gazdálkodó szervezetek* könyvtári-információs ellátásukról saját felelősségi körükben döntenek.

5. *Könyvtártípusok a hozzáférés szerint:*

a) *Közkönyvtárak.* A közkönyvtár törvényben előírt közszolgálati feladatot lát el, állami fenntartású vagy fenntartása döntően állami forrásból történik, gyűjtőköre és szolgáltatása az országos könyvtári rendszerrel összhangban alakul, alapszolgáltatásai ingyenesek.

Közkönyvtár a nemzeti könyvtár, az országos feladatkörű szakkönyvtár, az egyetemi könyvtár, az általános gyűjtőkörű nyilvános könyvtár.

Ezek szolgáltatásai kötelező jelleggel nyilvánosak. Bizonyos különleges védettséget élvező gyűjtemények (például a kéziratár, nagyobb értékű különgyűjtemények) használatának szabályozása az intézmény vezetőjének tevékenységi körébe tartozik. Vitás esetben a szakterületet ellátó minisztérium dönt.

b) *Nem közkönyvtárak.* Nem állami fenntartású – de állami támogatásban részesíthető – helyi vagy rétegigényeket kielégítő könyvtárak, gyűjteményüket, szolgáltatásaikat a fenntartó igényei szerint alakítják ki. Bizonyos esetekben – önként vagy állami kezdeményezésre – vállalhatnak közszolgálati feladatokat, ehhez külső (állami) támogatást is felhasználhatnak.

Ha az állam kezdeményezi a közszolgálati feladatok ellátását (például egyházi gyűjtemények esetében), akkor azt szerződésben kell szabályozni.

Nem közkönyvtár az oktatási intézmény (az általános iskola, a középfokú oktatási intézmény, a főiskola) könyvtára, az egyházi könyvtár, a helyi (vállalati, egyesületi stb.) szakkönyvtár, a helyi általános gyűjtőkörű (munkahelyi, szakszervezeti, intézeti, börtön-) könyvtár, a magán kölcsönkönyvtár.

c) *Nyilvános könyvtár* minden könyvtár, amelyik szolgáltatását korlátozás nélkül a használók rendelkezésére bocsátja. A nyilvános működéshez külön engedélyre nincs szükség.

6. *A könyvtári-információs rendszer ágazati szakfelügyeletét* a Művelődési és Köznevelési Minisztérium látja el. Az ágazati felügyelethez a következők tartoznak: a kulturális értékű dokumentumok és gyűjtemények védelme (a védetté nyilvánítás feltételei, a dokumentum tulajdonosának kötelezettségei, védettségi határozat kiadása, a védett dokumentumok nyilvántartása); a hungarikumok preventív védelme (az ötven évnél régebben kiadott dokumentumok külföldre vitelének engedélyezése, a védett dokumentumok eseti külföldre szállításának engedélyezése); szakmai képzés állami elismerése (képesítési-rendeletek kiadása); az állami feladatok megvalósításának ellenőrzése (szakfelügyelet; a könyvtári rendszer működésének szabályozása; a szaktanácsadás megszervezése; fejlesztési koncepciók kidolgozása; hatósági ügyek intézése (a kifejezetten szakmai tartalmú hatósági ügyeket országos feladatkörű intézményekre kell átruházni).

a) *A szakfelügyelet.* Az állami felelősség körében megvalósuló könyvtári feladatokat az állam az *ágazati felügyelet* keretében *szakfelügyelet útján ellenőrzi.*

A szakfelügyelet magába foglalja a könyvtári erőforrások (dokumentumvagyon, gépi eszközök, épületvagyon, menedzsment, személyi feltételek) felhasználásának jogszerűség és célszerűség szerinti vizsgálatát és ellenőrzését.

b) *Szaktanácsadás.* Az állam az ágazati felügyeletet ellátó minisztérium szervezésében a fenntartók munkájának szakszerűségét szaktanácsadói rendszer működtetésével segíti. Szaktanácsadást az MKM rendeletben szabályozza.

7. *Könyvtári társadalmi igazgatás.* A könyvtárak és a könyvtárosok szakmai szervezeteik útján és az állami szervekhez kapcsolódó tanácsadó testületekben részt vesznek a könyvtári rendszer irányításában. Ez a következők szerint valósul meg: A kormány mellett 1. *könyvtárpolitikai tanács* jön létre a hosszútávú koncepciók kidolgozására. Az ágazati felügyeletet gyakorló miniszter mellett 2. *ágazati egyeztető tanács* működik, a könyvtárpolitikai elvek gyakorlati megvalósítására. 3. *ágazati érdekegyeztető tanács* (a Közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény előírása szerint működik). A szakmai képviselői szervek véleményező 4. *szakmai kerekasztalt* alkotnak; szakmai konzultánsok meghatározott kérdésekben. A központi feladatkörű szervek (sajtó, nemzeti könyvtár, országos feladatkörű szakkönyvtár) mellett 5. *felügyelő bizottság* működik.

8. *A könyvtárak fenntartása és költségvetése.* A könyvtárak fenntartója (a fenntartás garantálója) a könyvtár működési feltételeinek biztosításában másra át nem hárítható felelősséggel tartozik.

Fenntartó lehet minden természetes és jogi személy. A könyvtár előzetes bejelentés és engedélyezés nélkül létesíthető és megszüntethető a közkönyvtárak, a kulturális értékű gyűjtemények és kulturális értékű dokumentumokat tartalmazó könyvtárak kivételével.

Az állami felelősségi körben fenntartott könyvtárak működési költségeiről éves költségvetésben kell gondoskodni.

A finanszírozás gyakorlata lehet: 1. az állam teljeskörűen gondoskodik a könyvtár fenntartó költségeiről; 2. az állam és közvetlen könyvtár fenntartó megosztja százalékos arányban a költségeket; 3. az állam feladatokat finanszíroz; 4. általában vagy bizonyos célokra lakossági fejkvóta képződik. 5. A központi alap(ok)ból a könyvtárak a fenntartótól függetlenül részesülhetnek, feltéve, hogy az igényelt támogatás a rendszerszerű működést (az egész szolgáltatási rendszer hatékonyságát) növeli.

A fenntartó előírhat beiratkozási díjat, késedelmi díjat, illetve – az ingyenes alapszolgáltatásokat kivéve – a szolgáltatásokért térítési díjat, de ez nem irányulhat profitszerzésre. A térítési díjak egy része visszaforgatható az adott intézmény működési költségeihez.

A könyvtárak költségeinek tervezésénél a fenntartónak figyelemmel kell lennie a könyvtári együttműködések költségeire is.

9. *A könyvtári rendszer.* A könyvtári rendszer egysége a könyvtárak fenntartótól és feladattól függetlenül szakmai együttműködési szükségességén alapul. A könyvtári együttműködés *szolgáltató vagy fejlesztő társulások (hálózatok)* útján valósul meg – a fenntartók előzetes egyetértésével – a polgári szerződés szabályai szerint. Könyvtári hálózat létrehozását bármely könyvtár, a könyvtárak csoportja, az ágazati felügyeleti szerv kezdeményezheti. A könyvtár egyidejűleg több együttműködési társulásnak is tagja lehet.

Az országos feladatkörű szakkönyvtárak és a területi feladatot ellátó általános gyűjtőkörű nyilvános könyvtárak külön-külön hálózatot alkotnak.

Melléklet:

A könyvtári rendszer felépítése

gyűjtőkör	könyvtártípus	finanszírozás
Hungarika	nemzeti könyvtár(ak) 1. OSZK 2. KLTE Könyvtár	állami állami
Szakgyűjtemények	szakkönyvtárak	oktatási könyvtár
nyilvános könyvtárak H-1 1. orsz. szakkvt-k 2. kerületi szakkvt.		1. egyetemi kvt. állami megállapodás szerint
nem nyilvános könyvtárak 3. helyi szakkvt.		2. főisk. kvt. fennt.
Általános gyűjtőkörű könyvtárak	nyilvános könyvtárak H-2 1. területi 2. helyi - városi - községi (nemzetiségi kvt-k)	állami
nem nyilvános könyvtárak 3. réteggönyvtárak - egészségügyi intézmények - fegyveres testületek - büntetésvégrehajtás - civil szerveződések - munkahelyi, szakszervezeti - intézményi szakkönyvtárak - egyházi könyvtárak		fenntartó 4. iskolai állami - középisk. kvt. - ált. isk. kvt. - iskola előtti (nemzetiségi kvt-k)
Országos tároló és kölcsönző könyvtár		
Megjegyzés: H-1 + H-2 központilag szervezett hálózatok H-1 országos feladatkörű szakkönyvtárak és egyetemi könyvtárak H-2 területi feladatot ellátó általános gyűjtőkörű nyilvános könyvtárak (megyei könyvtárak)		

10. *Központi szolgáltatások:* A könyvtári rendszerben a nemzeti könyvtárhoz, illetve országos feladatkörű szakkönyvtárakhoz a következő központi szolgáltatások szervezése indokolt: A nemzeti dokumentumtermés regisztrálása és az ehhez kapcsolódó szolgáltatási feladatok (nemzeti bibliográfiai rendszer, a rendszer megjelenítési formái – kiadvány, adatbázis) a nemzeti könyvtárhoz kötődnek; Országos tároló könyvtár a közkönyvtárak szolgáltatási rendszerébe épül be, de minden más könyvtárnak is szolgáltatathat szerződés alapján; Könyvtárközi dokumentumszolgáltató és kölcsönzési rendszer.

11. *A könyvtári gyűjtemény és a gyűjtemény védelme:* a) A könyvtári anyag (dokumentum, információ) fogalmát nem elsősorban megjelenési formája szerint kell értelmeznünk, hanem aszerint, hogy az a könyvtári szolgáltatásba beépülhet-e, és van-e rá társadalmi igény. b) *A könyvtári gyűjtemény védelméről* a nemzeti könyvmúzeum (a nemzeti könyvtár(ak) archivált dokumentumai) esetében külön jogszabályban meghatározottak szerint kell gondoskodni, egyéb könyvtárak gyűjteménye esetében kizárólag szolgáltatási szempontok szerint a fenntartói felelősség körében kell dönteni. c) A könyvtárak *gyűjtőkörüket* általában maguk – a fenntartó jóváhagyásával – határozzák meg. Kivételt képeznek az országos feladatkörű könyvtárak, amelyek esetében az ágazati felügyeletet gyakorló miniszter a fenntartóval egyetértésben dönt a könyvtár javaslata alapján, a regionális feladatkörű szakkönyvtáraknál az érdekeltek megállapodása a meghatározó. d) *A kiadói és terjesztői kötelempéldány-szolgáltatás* célja a nemzeti könyvmúzeum folyamatos építése, a magyar dokumentumtermés regisztrálása a teljesség igényével, a magyar dokumentumok egyetemes és hazai hozzáférhetőségének garantálása. e) A könyvtárak tiszteletben tartják a kiadók és egyéb dokumentumelőállítók *forgalmazási korlátozásait*, mert ezzel elősegítik a dokumentumok gyűjteménybe kerülését és megőrzését. A bírósági ítélettel, végzéssel vagy hatósági határozattal korlátozott forgalmazás és nyilvánosságra hozatal valamennyi könyvtárra vonatkozik. A könyvtárak kezdeményezhetik a korlátozás feloldását.

12. *Egyéb szabályozási kérdések:* a) *Szabványosítás.* A könyvtári munka szabványosítása állami közreműködéssel, de alapvetően a szakmai képviseleti szervek és a könyvtárak útján történik. b) *Könyvtári statisztika.* Az országos könyvtári statisztika célja, hogy az ágazati irányítás feladataihoz szükséges információkat biztosítsa. A fenntartók irányító feladataikhoz elrendelhetik adatok gyűjtését. A statisztika rendszere: rendszeres éves statisztika az állami feladatot megvalósító könyvtárak körében; időszakos kötelező statisztika valamennyi könyvtárban; a könyvtári statisztika felelőse az ágazati felügyeletet ellátó miniszter. c) *Könyvtáros, könyvtárosképzés.* A könyvtárosképzés az iskolarendszerű és az iskolarendszeren kívüli képzésben valósul meg. A képesítési feltételeket az ágazati felügyeletet gyakorló miniszter határozza meg az állami felelősség körében, másoknak ez ajánlott lehet. d) *A könyvtárak, könyvtárosok szakmai szervezetei.* A könyvtárak és a könyvtárosok alanyi joga érdekeik megfogalmazására, képviseletére, az érdekeikkel kapcsolatos álláspont terjesztésére szakmai szervezetek létrehozása. Az országos feladatkörű, nemzetközi képviseletet is ellátó szervezetek állami költségvetési céltámogatásban részesülhetnek. A könyvtárosok *munkavállalói érdekképviseleti szervei* (szakszervezetek, közalkalmazotti tanács) az új Munka Törvénykönyve, illetve a közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény biztosított jogosítványai szerint vesznek részt a könyvtárigazgatásban, illetve a könyvtári munkában. e) *Könyvtárhasználók.* A könyvtárhasználók önálló képviseleti szerveik vagy képviselőjük útján az egyes könyvtárak vezetősége mellett érvényesíthetik érdekeiket.

Sóron László

LIBER konferencia Budapesten

A könyvtárosok a kutató-csoportok látens tagjai

Július 1–4. között Budapesten, az Országos Széchényi Könyvtárban tartotta 1992. évi konferenciáját és közgyűlését a LIBER, az Európai Kutató Könyvtárak Ligája (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche). Ez az 1971-ben az Európa Tanács támogatásával létrehozott könyvtári együttműködési szervezet nemzeti könyvtárakat, egyetemi könyvtárakat, tudományos könyvtárakat tömörít.

A LIBER-t a *Könyvtári Figyelő* 1990/3–4. számában *Gulácsiné Pápay Erika* már bemutatta, a T. Olvasó kényelmét szolgáló, néhány szó emlékeztetőül: az éves konferencián, illetve közgyűlésen kívül a LIBER-ben az érdemi munka 5–10 fős munkacsoportokban folyik, mint például: a könyvtárépítés, gépesítés, könyvtártörténet, könyvritkaságok és kéziratok, könyvtári menedzsment stb. A témakörök, melyekkel foglalkoznak: a könyvtári épületek légkondicionálása, távol-keleti gyűjtemények az európai könyvtárakban, a kéziratok szerzői joga stb.

Az Országos Széchényi Könyvtár a LIBER által koordinált „A mikroformátumok európai regisztere” projekt révén kapcsolódott be a szervezett munkájába. A LIBER jelenlegi vezetői: *John Michael Smethurst* elnök (a The British Library főigazgatója), *Esko Häkli* alelnök (a Helsinki Egyetemi és Nemzeti Könyvtár főigazgatója), *Maria Luisa Cabral* titkár (a Portugál Nemzeti Könyvtár munkatársa).

A budapesti konferencia egyik különlegessége volt, hogy első alkalommal rendezték volt szocialista országban. (Változó könyvtári körülményeinkre jellemző: eredetileg az AGROINFORM vállalta el a konferencia rendezését, az OSZK csak a helyiséget ajánlotta fel a célra. Mire azonban az ügy aktuálissá vált, épp megszűnt az AGROINFORM, úgyhogy az egész szervezés a nemzeti könyvtárra hárult.) A másik szokatlan dolog az volt, hogy 150 DM részvételi díjat kértünk, korábban nem volt részvételi díj. Erre azért kényszerült az OSZK, mert semmilyen pénzügyi támogatásra nem számíthatott. Szerette volna viszont, hogy minél több magyar könyvtáros is részt vehessen a konferencián, ezért – a tanácskozás nyelve angol lévén – szinkrontolmácsolást biztosított, ez pedig elég sokba került. A részvételi díj ellenére sokkal többen jelentkeztek a konferenciára, mint az előző évben: 30 országból közel 200 résztvevő volt, közülük mintegy a fele külföldi.

Növelte a konferencia iránti figyelmet az a szerencsés véletlen is, hogy egy időben zajlott Budapesten az Európa Tanács szűkített parlamenti közgyűlése, valamint az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet parlamenti közgyűlése. *Antall József* miniszterelnök, a konferencia védnöke, bevezető előadásában utalt is erre a párhuzamosságra, kiemelve, hogy az európai kultúra – mely a világkultúra alapjává vált, és amelyre a befogadó-, asszimiláló-, illetve kisugárzó képesség egyaránt jellemző – mindig képes volt megfelelően reagálni, válaszolni a változásokra. A miniszterelnök – volt könyvtáros – felhívta a könyvtárosoknak, „a kutatócsoportok látens tagjainak” figyelmét, hogy fel kell

készülniük azokra a kihívásokra, amit a számítástechnika megjelenése idéz elő a könyvtárakban.

A konferenciát egy két napos előkonferencia („workshop”) vezette be. Ezen a volt szocialista országok egy-egy meghívott könyvtárosa az Európa Tanács vendégeként vett részt, a balti államoktól Albániáig. Az előkonferencia témája a könyvtári menedzsment volt, és az Európa Tanács szándéka szerint a kelet-nyugati könyvtári együttműködést segítette elő.

A LIBER konferencia témája („Coping with Change”) pedig az volt, hogyan tudnak a könyvtárak, a könyvtárügy megbírkózni a változásokkal, a változások okozta kihívással. Változásokról politikai és szakmai téren egyaránt szó van. A Közép- és Kelet-Európában végbement változások új alapokra helyezik könyvtári téren is mind a volt szocialista országok egymáshoz való viszonyát, mind ezeknek a nyugat-európai országokhoz való viszonyát. De a nyugat-európai egységesítési törekvések is valódi kihívást jelentenek a könyvtárak számára. Szakmai téren elsősorban a publikációk tömegének (közhelyszerűen emlegetett, de tényként létező) növekedése jelent kihívást, valamint az elektronika, a számítástechnika térhódítása az információk közvetítésében, tárolásában és egyre inkább információhordozóként is.

Mind az előkonferencia, mind a konferencia sokoldalú megvilágításban kísérelt meg választ adni a kérdésekre – amint azt az alább felsorolt címek igazolják (a konferencia egyes előadásait teljes terjedelmükben a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* fogja közölni): *Előkonferencia: Robert Davies* (szakértő, London): Új helyzetben a könyvtárak a volt szocialista országokban; *Vojtech Balík* (Nemzeti Könyvtár, Prága) Kihívások és lehetőségek a kutató könyvtárak fejlesztésére a volt szocialista országokban; *Brenda Moon* (Egyetemi Könyvtár, Edinburgh): Hogyan tudják alakítani a könyvtárak közös politikájukat és befolyásukat a kormányra? *Vajda Erik*: (OMIKK): A könyvtári és információs rendszer szerkezete és prioritásai egy kis országban; *Andreas Anderhub* (Egyetemi Könyvtár, Mainz): Egy egyetemi könyvtár politikája és menedzsmentje; *A. Bossers* (Pica, Hága): Menedzseri döntések a könyvtári automatizálás bevezetésénél egy kutató könyvtárban; *Marton Svoboda* (Nemzeti Könyvtár, Prága): Automatizálás a volt szocialista országok kutató könyvtáraiban: hogyan tovább? *Lars-Erik Sanner* (Egyetemi Könyvtár, Stockholm): Gyűjteményfejlesztési politika a változás időszakában; *Vladas Bulavas* (Litván Nemzeti Könyvtár): Gyűjteményfejlesztés a volt szocialista országokban.

*

LIBER konferencia: *Esko Häkli*: Hogyan bírkóznak meg a változásokkal az európai könyvtárak: A LIBER perspektívája; *Marschall Miklós* (Főpolgármester-helyettes, Budapest): A kultúra finanszírozásának kérdései; *Rózsa György* (MTA Könyvtára): A magyar kutató könyvtárak: hozzájárulásuk az európai kultúrához és kulturális örökséghez; *Mader Béla* (JATE Központi Könyvtár, Szeged): Hogy reagálhatunk a változásokra a nehéz körülmények között? *Berke Barnabásné* (OSZK): Az Országos Széchényi Könyvtárról és aktuális feladatairól; *S. P. Green-Nicole Simon* (The British Library, London – Bibliothèque National, Párizs): Gyűjtemény menedzsment a változás időszakában: menedzseri szemlélet; *Ann Matheson* (Skót Nemzeti Könyvtár): Egy európai adatbázis felé (például: retrospektív gépi feldolgozás, szabványok, osztott katalogizálás, nemzeti bibliográfiák); *K. Krarup* (Királyi Könyvtár, Koppenhága): A szolgáltatás-orientált könyvtár felé; *H. A. Koch* (Állami és Egyetemi Könyvtár, Bremen): A változtatás menedzselése: létszám, szerkezet, oktatás, képzés; *Patricia*

Donlon (Ír Nemzeti Könyvtár): Hogyan reagálhatunk a változásokra a nehéz körülmények között? *Elmar Mittler*: Épületek a jövő számára: a könyvtári építészet alkalmazkodik a változásokhoz; *Brenda Moon*: 2000 felé: az európai kutató könyvtárak jövője.

A konferencia szakmai része budapesti könyvtárak megtekintésével fejeződött be: a külföldi vendégek a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárát, az Országgyűlési Könyvtárát, az Egyetemi Könyvtárát, a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtárát, a Pázmány Péter Hittudományi Akadémia Könyvtárát és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárát látogatták meg. Július 4-én a konferencia résztvevői Esztergomba kirándultak, ahol a főszékesegyház, a Simor Könyvtár, a levéltár és a Keresztény Múzeum megtekintése szerepelt a programban.

Poprády Géza

Elnök úr, Főigazgató úr, Hölgyeim és Uraim, Kedves Kollégák

Egy ország, egy főváros számára mindig különleges öröm, ha nemzetközi szervezetek tisztelik meg azzal, hogy falai között rendezik meg konferenciájukat, egyáltalán, ha saját szemükkel néznek itt körül, saját szemükkel kívánnak meggyőződni arról, milyenek, mit jelentenek azok az átalakulások, amelyek ebben a térségben történtek. Tegnap nyitottuk meg az Európa Tanács Parlamentjét. Ott mondhattam el, hogy miben áll a jelentősége annak, hogy kialakult, ki kellett hogy alakuljon az az új Európa-kép, amely megadja a biztonsági, politikai, gazdasági kereteket ahhoz, hogy eséllyel hajthassuk végre azt a fordulatot, amely az elmúlt évtizedek, sőt – ezt történészként mondhatom – az elmúlt évszázadok adóssága.

Ennek a konferenciának az a célja, hogy megvizsgálja a tudományos kutatást szolgáló könyvtárak szerepét az új helyzetben, megvizsgálja, milyen válasz adható korunk kihívásaira. Ez a feladat, egyáltalán a tudományos, szellemi szféra, nem választható el a fent említett politikai keretektől. Az Európa Parlament ülésén nem véletlenül szóltam arról, hogy ha Európa határaitól kérdeznék, nem válaszolhatunk a földrajzkönyvek sémái szerint. A földrajzi szempontokon túl figyelembe kell vennünk az emberi tényezőt is, a népet, népeket, a népek mentalitását stb., harmadikként pedig a szellem, a kultúra ismérveit. A mi Európánk – az atlanti szemlélet szerint – kiterjed Észak-Amerikára, a mediterráneumon keresztül magához kapcsolja a Közel-Keletet. Hiszen gondoljuk meg, hogy az iszlám – Bosznia-Hercegovina térségében – itt van a szomszédunkban. De hozzá kell vennünk Európához a felbomló Szovjetunió hatalmas térségét is. Világos, hogy ez az Európa nemcsak földrajzi fogalom, hanem művelődéstörténeti is. Határai, éppen a szempontok sokasága miatt rendkívül nehezen meghúzóhatók, úgy is mondhatnám, hogy átjárhatók.

Ennek a széles értelemben vett Európának civilizációjáról, kultúrájáról tehetjük fel a kérdést, hogy mire is volt képes, mit alkotott önállóan? Ebben a teremben nem kell elmondanom sem a magyaroknak, sem a küldödieknek, hogy mit jelent az emberi kultúra, micsoda értékeket teremtett, mit jelent a kreativitás, az önálló alkotás, és mit az asszimilációs, a befogadó készség. Hiszen mi más az antikvitás óta az európai kultúra, mint állandó befogadása a kívülről jött hatásoknak, mindennek, ami egyáltalán befogadható, amit érdemes

befogadni. A befogadás, az asszimiláció mellett a másik igen fontos jellemző a válaszadás. Válasz a kihívásokra. Ezt a válaszmechanizmust ismertük, gyakoroltuk jóval azelőtt, hogy *Toynbee* angol történész leírta, megfogalmazta volna, jóval azelőtt, hogy a *Toynbee*-féle kihívás és válasz kategóriáiból zsurnalisztikai közhely vált volna. Egy kultúra és civilizáció életképessége éppen válaszképességében rejlik. Ennek az európai kultúrának éppen az adta meg egyedi, különös vonását, hogy mindig képes volt a válaszadásra, képes volt a belső megújulásra. Megvolt a belső ellentmondásossága, belső dialektikája, ha úgy tetszik pluralizmusa, aminek következtében minden kizáró, minden monolitikus szellemet, minden monolitikus politikai rendszert képes volt önmagán belül szétzúzni, képes volt újra és újra megújulni. Ez a képesség különbözteti meg Európát nála talán imponálóbbnak tűnő, nála divatosabb kultúráktól és civilizációktól, amelyeknek azonban megújulási képessége nem volt ilyen erős. Erről a megújulási, válaszadási képességről tanúskodnak azok az információk, amelyeket az Önök által irányított, gondozott könyvtárak tartalmaznak. Tárolják őket könyvekben, folyóiratokban, igen sokféle dokumentumban. Ezek az információk, csakúgy mint a megvalósult, tárgyiasult civilizáció vált az alapjává, hordozójává annak a világtudománynak, világtudománynak, amelynek egységesülését a 16–17. század óta figyelhetjük meg. Nyugodtan mondhatjuk, hogy korunk civilizációja, kultúrája, technikája, technológiája európai arculatú. Senki nem becsüli, nem is becsülheti le a japán civilizáció és technika csodáit, senki nem vonhatja kétségbe mondjuk egy kínai atomtudós eredményeit, de annak a tudománynak, annak a civilizációnak, aminek a könyvtárak a hordozói, az utóbbi évszázadokban európai arculata lett. Ez az Európa egyszerre volt begyűjtő, befogadó, asszimiláló, integráló, végül pedig kisugárzó. Ennek az európai kultúrának, tudományosságának az elemzőkészsége, racionális szemlélete és a kétkedése ösztönzi az experimentális szakmánál a kísérleteket, vizsgálatokat és meghatározza az európai ember észjárását.

Kihívásról és kihívásra adott válaszról szoltam. De kihívás, választ váró kihívás maga az információtömeg, az információáradat is, amelyről nyilván szó esik megbeszéléseiken. Olyan kihívás, hogy egyesek megkérdőjelezik a könyvnyomtatás óta tartó fejlődés egészét. A fordulat jele az elektronika korszakában

kétségtelen. De kétségtelen az is, hogy a könyv nemcsak műtárgy, nemcsak a múlt dokumentuma, nemcsak ilyen szempontból érték. Tudásunk állandó forrása, a tudományos kutatásban a könyv és a folyóirat nyújtotta információk egyenlő értékűek a közvetlen tapasztalat által nyújtottakkal. Eszembe jut egy kiváló amerikai orvos, a Pentagon egyik szakértőjének esete, aki a koreai háború időszakában az amerikai hadseregben pusztító egyik betegséget anélkül tudta azonosítani, hogy egyáltalán megnézhetne volna a beteget, kimehetett volna a frontra. Eszébe jutott egy 1904-es cikk a japán-orosz háború időszakából, és egy cikken, egy tudományos közleményen keresztül azonosította a betegséget. Amikor hipotézisét kontrollálták, kiderült, hogy igaza volt. Apró példa, adalék lehet ez az eset arra, hogy a könyv, a folyóirat éppoly szerves része a kutatásnak, mint maga a követlen vizsgálat, maga a kísérlet.

Nekünk, akik a vasfüggöny innenső oldalán éltük át a legutóbbi évtizedeket, vannak és voltak ismereteink a „túloldalról.” Az új Európában újra egyesül Európa kultúrája az itt is működő dokumentációs központ, az Európa Tanács dokumentációs központja révén is. Talán nem szerénytelenség, ha azt állítom, hogy bizonyos vonatkozásban több ismeretünk volt róluk, mint nekik rólunk. Minden eszközt igyekeztünk megragadni, hogy le ne maradjunk, megkíséreltünk hozzájutni a fejlett világ információihoz, annak ellenére, hogy anyagi forrásaink roppant szűkösek voltak, annak ellenére, hogy – a totalitárius rendszer folyamánnyaként – súlyos korlátai voltak szabadságunknak, súlyos korlátai az önálló alkotó készség kibontakozásának. Erőfeszítéseink következtében mondhatom tisztelt vendégeinknek, hogy egy olyan országba jöttek, amely ugyan nem tartozik a világ vezető ipari országaihoz, nem tartozik a civilizációban élenjáró kisebb országokhoz sem, de amelyik nem is a harmadik világ.

Nagy problémánk, amellyel nap mint nap találkozunk, hogy a világ felkészült arra, hogy kezelje, megoldja a fejlett ipari országok, ipari civilizációk gazdasági és tudományos kérdéseit. A világ felkészült a harmadik világ problémáinak kezelésére is. Azokéra az országokéra, ahol nincs kiépülve az infrastruktúra, ahol azonban az emberek túróképessége szinte mérhetetlen. Nincs azonban felkészülve a világ a volt kommunista országok problémáinak kezelésére. Ezek az országok az előbbieket egyik sajátos vonását sem mutatják. Deformálódott országok ezek, ahol az infrastruktúrát rosszul alakították ki, ahol rosszul beidegzett, paternalista államrendszerek és politikák működtek, ahol az emberi mentalitásból – amit pedig nem lehet egyik napról a másikra megváltoztatni – hiányzik az önálló kezdeményezés, ahol a társadalomból hiányzik a mobilitás. A világ más részein, ha egy régió virágzásának feltételei elmúltak, a társadalmi mobilitás

következtében új régiókat fejlesztenek ki, elhagyják a régit. Így toldott el az Egyesült Államok lakossága kelet–nyugati irányba, vagy észak–déli irányba, így erősödött meg Németországban a Dél, a Nyugat ellenében. Nálunk, a mobilitás hiánya miatt erre nincs mód, nincs lehetőség. Mi az elmaradott régiót meg kell hogy mentjük, hiszen másutt nem tudunk lakásokat építeni az embereknek. Mi kell a mobilitáshoz? Mint szinte mindenhez, főleg, tartalék. A mi térségünk legnagyobb problémája, hogy nincs tartaléka. Nincs tartalék a gazdaságban, nincs főleg a társadalomban. És ahol ez hiányzik, a mobilitást alig lehet megteremteni.

Akik ezen a konferencián részt vesznek, a könyvtár szemszögéből nézik a kihívások és válaszadások kérdéskörét. Arra keresnek megoldást, mi legyen a helye, a szerepe a könyvtárnak, a könyvtár által tárolt információknak a 20. század, ha úgy tetszik a második évezred végén. A tudományos kutatás szolgáltatásban álló szakkönyvtár helyét és szerepét vizsgálják, azét a szakkönyvtárét, amelyben a könyvtáros nem egyszerűen kiszolgáló személy, hanem a tudományos kutatás egyik tagja. Nyugodtan mondhatjuk, hogy minden tudományos könyvtáros egy kutatási team látens tagja, függetlenül attól, hogy így nevezik-e, hogy így honorálják-e.

A könyvtáros problémái megsokasodtak korunkban. Megváltoztak az információhordozók, megváltozott az információkezelés egész rendszere, meg kell változnia a könyvtárosnak is, meg kell változnia annak a munkamegosztásnak is, amelynek a könyvtáros szerves része, tagja. És itt hatalmas problémák merülnek fel, többek közt az is, hogy mi a viszony a nagyon fejlett civilizáció és az emberi gondolkodás, az ember analizáló és szintetizáló készsége között. Nagyon fejlett technikai szinten dolgozunk, nagyon fejlett technikai szinten működnek intézmények, kutatási bázisok, ám azt kell tapasztalunk, hogy az emberi gondolkodás, az emberi alkotó képesség torzán, egyoldalúan fejlődik, sok szempontból hátrább van korábbi korokhoz képest. Szomorú képet kapnánk, ha azt vizsgálnánk, hogy az egy kérdésben, egy területen kiválóan képzett ember mit ért meg a világból, hogyan képes ismereteit összegezni. Ha az antikvitásra gondolunk, annak nagyszerű művészeti, technikai alkotásaira, ha a római jogra gondolunk, amelynek segítségével két évezred múltán is eligazodhatunk egy egészen más világban, akkor döbbenet kell hogy megálljunk az előtt a jelenség előtt, hogy a modern ember, aki mérhetetlenül több információt kap, aki készen jut elvekhez, eszmékhez, eljárásmodokhoz stb., sokkal kevesebbet ért meg a világból, sokkal kevesebbet dolgoz fel a rázúduló információtömegeből, mint a korábbi korok embere. Mialatt egyre magasabb szintre emelkedünk tudományos és technikai színvonalban, egyre élesebbé válik az ember korlátozott, élettanilag determinált befogadóképessége és alkotóereje miatti dilemma. A következő korszak nagy kérdése lesz, hogy mit is jelent számunkra a minden irányban nagyon fejlett tudomány, és az egyes embernek csak egy-egy irányban ezzel adekvát ismeretanyaga.

Feladatomból az volt, hogy köszöntsem Önöket a magam és a kormány nevében Magyarország földjén, és sikeres tanácskozást kívánjak. Tanácskozást, amelyen a finanszírozás kérdései is felmerülnek majd, annak kérdése, hogy miként lehet létrehozni olyan pénzügyi bázist, amely képes működtetni a tudományos szakkönyvtárakat. Az a szöveg járja Magyarországon – biztosan másutt is ismert –, hogy a bankárok a festészetéről szeretnek beszélni, a festőművészek vesszőparipája pedig a pénz. Igyekeztem elkerülni, hogy miniszterelnökként a pénzről kelljen szólnom, amit – gondolom – Önök vártak tőlem. Köszönöm, hogy meghallgattak.

Antall József

A Könyvtári és Informatikai Kamara és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete együttműködésének alapelvei

Az átalakuló képviseleti és szakmai érdekvédelmi rendszer megköveteli, hogy az azonos szakmai területen működő szervezetek meghatározzák együttműködésük feltételeit, tartalmát és formáit.

Minden valódi együttműködés alapja az együttműködési szándék. Az együttműködést a szervezetek alapszabálya, szervezeti és működési szabályzata, szervezettsége, nagysága, valamint hagyományaink befolyásolják.

Az *Egyesület* olyan szakmai szervezet, mely a könyvtárosra, a szakemberre koncentrálni kíván hatást gyakorolni a könyvtári munkára. Ehhez alakította ki tagsági rendjét, kapcsolati rendszerét, szervezeteit, testületeit, rendezvényeit.

A *Kamara* a könyvtárak és informatikai intézmények intézményi érdekképviseleti szervezete. Ennek megfelelő a szervezeti felépítése, tagoltsága, tagsága, működési rendje.

A szervezetek tiszteletben tartják egymás hagyományait, belső működési rendjét. Ezt figyelembe véve szervezik együttműködésüket, valamint más, a

könyvtárügyben érintett szervezetekkel kialakítandó viszonyukban is törekse-
nek érvényrejuttatni ezen együttműködés alapelveit.

Az együttműködés alapelvei

1. Kölcsönösen tiszteletben tartják egymás önmeghatározását, testületeik tag-
ságuktól kapott jogosítványait.

2. Az egyeztetés, a közös érdekeltség és közös fellépés nem gyengítheti az
egyes szervezetek autonómiáját és felelősségét.

3. A közös fellépés konkrét kérdésekben történik, ezért az eltérő vélemény
más esetekben fennmarad(hat).

4. Az együttműködés a szervezetek testületei között jön létre.

5. Minden konkrét együttműködési terület konkrét együttműködési formát
igényel (például: bizottság, egyeztető megbeszélés, testületek közös tanácsko-
zása stb.).

Az együttműködés elsődleges területei

1. A szakma képviselője a jogalkotásban és a fejlesztési kérdések;

2. A könyvtári rendszerek finanszírozási kérdései;

3. Az állami feladatvállalás és az önkormányzati, fenntartói kötelezettségek
kérdései;

4. Szakmai minimumok, normatívák;

5. Etikai kérdések;

6. Központi szolgáltatások figyelemmel kísérése;

7. A könyvtári dolgozók helyzete;

8. Képzések, továbbképzések;

9. Szakmai propaganda, reklám;

10. Nemzetközi kapcsolatok.

Az együttműködés etikai alapja

1. Minden szervezet a saját tagságától kapja jogosítványait, csak neki köteles
beszámolni.

2. Minden szervezet önállóan kezdeményez, az általa feltárt kérdést felajánl-
hatja együttműködésre.

3. Ha a partnerszervezet érdektelenséget mutat, vagy azt elutasítja, a kezde-
ményező szervezet dönti el, hogy önállóan is képviseli-e a témát.

4. Ha egy szervezet, vagy annak tagja képviseli az együttműködő szervezete-
ket bizonyos tárgyalásokon, a felhatalmazásnak foglalkozni kell a vállalás vagy
az elkötelezettség mértékével.

5. Az együttesen végzett munkáról együttes tájékoztatást kell adni a tagság,
a nyilvánosság, a partnerek, az államigazgatási és politikai szervezetek részére.

6. Az elért eredmények vagy kudarcok nem sajtóíthatók ki.

Budapest, 1992. március 5.

Zalainé Kovács Éva
elnök

Könyvtári és Informatikai Kamara

Dr. Horváth Tibor
elnök

Magyar Könyvtárosok Egyesülete

Az idei Szinnyei József-díjasok

Államalapító királyunk, Szent István augusztus 20-i ünnepe alkalmával ez évben első ízben tüntették ki *Szinnyei József-díjjal* a kimagasló szakmai teljesítményt nyújtó könyvtárosokat. A díj odaítélésének körülményeiről szükségesnek látjuk tájékoztatni a könyvtáros társadalmat.

A művelődési és közoktatási miniszter 3/1992. (III. 6.) MKM sz. rendelete, amely a 12/1991. (VIII. 6.) MKM sz. rendelet módosítása, így intézkedett: „A Szinnyei József-díj azoknak a könyvtárosoknak adományozható, akik hosszabb időn át kiemelkedő teljesítményt nyújtottak és tevékenységükkel, kezdeményezéseikkel szakterületük fejlődését segítik elő.” (Megjelent: *Művelődési Közlöny*, 1992. ápr. 24. 7. sz.) A díjban évente hat személy részesülhet.

A Szinnyei József-díjat a miniszter adományozza, szakmai kuratórium javaslata alapján. A kuratórium tagjait – a szakmai szervezetek javaslata alapján – a miniszter kéri fel.

A Szinnyei József-díjra történt személyi javaslatokat a minisztérium Könyvtári osztálya gyűjtötte össze és készítette elő a tárgyalási anyagot. Javaslatok érkeztek művelődési intézményektől, a fenntartó szervektől, a Magyar Könyvtárosok Egyesületétől, illetve annak egyes szervezeteitől.

Az öt főből álló kuratórium tagjai az alábbi testületeket, illetve intézményeket képviselik: Könyvtári és Informatikai Kamara (*Zalainé Kovács Éva*), Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezete (*Varga G. Károlyné*), Magyar Könyvtárosok Egyesülete (*Somkui Gabriella*), Országos Széchényi Könyvtár (*Berke Barnabásné*), Művelődési és Közokta-

tási Minisztérium (*Balog Mihály*). *Sóron László*, az MKM Könyvtári osztályának vezetője a kuratóriumban a titkári teendőket látja el. A kuratórium tagjainak megbízatása öt évre szól.

A kuratórium első ülését július 15-én tartotta, amelyen először megtárgyalta és elfogadta működési rendjét. Eszerint az elnöki teendőket éves rotáció alapján a tagok látják el. (E megtisztelő feladat ez évben alulírott tiszte volt.) A kuratórium ezentúl évente kétszer ülésezik: először a felterjesztések beküldésének határidejét követő héten, azt követően pedig július első felében. Az első ülésen a felterjesztések áttekintése után a kuratórium fenntartja magának azt a jogot, hogy amennyiben a felterjesztett jelöltek között nem talált elegendő számú megfelelő jelöltet, a kuratórium valamennyi döntését nyílt szavazással, egyszerű szótöbbséggel hozza. Az adminisztratív feladatok ellátását az MKM Könyvtári osztálya végzi.

Ezután a kuratórium megtárgyalta azokat az alapelveket, amelyeket a személyi javaslatok elbírálásánál alkalmazni kíván. A teljes konszenzust kapott állásfoglalás értelmében mivel a Szinnyei József-díj a könyvtárosi munka legmagasabb rangú elismerését jelenti, az csak kimagasló szakmai teljesítményért adományozható olyan személyeknek, akiknek hosszabb időn át tartó munkásságát a könyvtárosi hivatás iránti elkötelezettség hitelesíti. A Szinnyei József-díj nem lehet egyszerűen a jól végzett könyvtárosi munka elismerése, mögötte az egész szakma által is ismert és elismert értékteremtő szellemi tevékenységnek kell állnia. Hangsúllyal szerepelt a

megbeszélésén az életműért járó elismerés fogalma, mely eleve egy hosszabb időn át tartó kiemelkedő szakmai teljesítményt feltételez. Elhatárolta magát a kuratórium az olyanféle gyakorlattól is, amely akár szakterületi, akár földrajzi területi vonatkozásban valamiféle arányosításra törekedne.

A kuratórium határozott arról, hogy a díj kiírásának feltételeit a szakajtóban annak idején hivatalosan is közzé kell tenni. Megbízta ugyanakkor az MKM Könyvtári osztályát, hogy a személyi felterjesztések alaki és tartalmi feltételeit dolgozza ki.

A kuratórium ezután döntött az 1992-es Szinnyei József-díj javasolt kitüntetettjeiről s felkérte a Könyvtári osztályt, hogy állásfoglalását a művelődési és közoktatási miniszter elé terjessze.

Szinnyei József (1830–1913) könyvtáros és bibliográfus, az eddigi legnagyobb magyar életrajzi lexikon létrehozója, a magyarországi hírlapok gyűjteményének megalapozója, példaértékű pályát mutat fel a magyar

könyvtárosoknak. Hatalmas ívű életművét hihetetlen szorgalommal és következetességgel építette fel, jól tudva azt, hogy a tudományos kutatás a legeldugottabb forrásműveket, a legkisebb adatot sem nélkülözheti. A *Magyar írók élete és munkái* bevezetőjében ezt írta: „Miként a hadviselésnél nem egyedül a hadvezérek nyerik meg a csatát, úgy az irodalomban is minden közmunkás figyelmet érdemel a kutató részéről.” E gondolatot időszerűsítve megállapíthatjuk, hogy a szellem nagy csatáit sem kizárólag a szellem óriásai vívják és nyerik meg, hanem támaszkodniuk kell a kultúra közkatonaíra is, többek között a könyvtárosokra és a népművelőkre. Szinnyei József élete és munkássága nélkülözhetetlen építőköve a hazai kultúrának, neve méltán fémjelzi a könyvtárosok legmagasabb szakmai kitüntetését.

Somkuti Gabriella

1992. augusztus 20-án a művelődési és közoktatási miniszter – első ízben – Szinnyei József-díjat adományozott a következő, kiemelkedő szakmai teljesítményt nyújtott könyvtárosoknak:

Gerő Zsoltnének, a közművelődési könyvtárak szervezésében elért kimagasló eredményeiért. A művelődésszociológiai kutatások elindításában szerzett érdemeiért, oktatási és szakfolyóirat-szerkesztői tevékenységéért.

Lécesné Mesterházi Mártának, a szakirodalomban kifejtett magas szintű publikációiért, szerkesztői munkásságáért, valamint a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának számítógépes fejlesztéséért.

Pajkossy Györgynek, a tudományos könyvtárak fejlesztésében szerzett érdemeiért, az irodalomtudományi bibliográfia szerkesztéséért és szakmai publikációiért.

Sándor Istvánnak, a magyar néprajztudomány bibliográfiai munkái megalapozásában és közreadásában megtestesülő életművéért, valamint kortörténeti tanulmányaiért.

Sinay Jenőnek, a megyei könyvtári szolgáltatások kidolgozásában és kifejlesztésében nyújtott magas szintű szakmai munkásságáért, szakmai publikációiért és szervező tevékenységéért.

Surányi Imrénnek, az egri Főegyház-megyei Könyvtár régi irodalmának feltárásában végzett páratlan munkájáért és Eger város egyházi könyvtárának fejlesztése érdekében végzett munkájáért, valamint Eger város régi

irodalmának feltárásában szerzett érdemeiért.

A kitüntetetteknek melegen gratulálunk, kiemelkedő teljesítményeiket úgy szeretnénk közkincsé tenni, hogy velük – e számunkban is, a következőkben is – életműüket bemutató interjúkat közlünk. Biztosak vagyunk benne, hogy példájuk, tapasztalataik, „módszereik” sokakra és mélyen fognak hatni.

„Majd megnézzük a Sándor Pistában”

A magyar néprajzi bibliográfia szerkesztőjénél

Görnyedten, botjára támaszkodva lép be a szobába – az első érzés a sajnálaté. Mihelyt ernyed állizmait egyik kezével tehermentesítve beszélni kezd, a szánakozást elüzi az elismerés. S hosszú történetének még az elején tart, amikor a csodálat is hatalmába keríti hallgatóját. Következhetne az a riportokban gyakori fordulat, hogy „szavaira figyelve eltűnik körülünk a valóságos környezet, s képzeletünk messzi tájakra, távoli korokba kalandozik...” – ez azonban csak félig lenne igaz. A társalgóféléül szolgáló helyiség jellegzetes berendezési tárgyiban a látogató szoros összefüggést gyanít az interjúalany életútjával – rákérdez, és sejtése igazolódik.

– Ez a piros bölcső négy fiamat, egyetlen kislányomat és a hét unokámat ringatta. Berecz, a jeles mezőkövesdi asztalosmester készítette. Majd, amikor Szegedre, városi környezetbe kerültünk, teljes garnitúrává egészítette ki, ebből valók a székek, az asztal és a többi. A falvédők Kis Jankó Bori, a híres hírnő- és varró- meg tervezőasszony keze nyomát őrzik. Minden egyes darab matyó jellegű, akárcsak azok a falon függő, feliratozott tányérok a Miatyánk kéréseivel. A székek, a láda, az asztal, a szekrény virágait az asztalosmester felesége pingálta festékbe mártogatott ujjjaival. Mind tanárkodásom és családi életem első éveire emlékeztetnek.

– Dr. Sándor István szakmai útja már akkor elkezdődött, amikor még nem sejtette, hogy utóbb az etnográfiahoz kötelezi el magát. Friss diplomával a zsebében a magyar és német nyelv és irodalom tanárának érkezett Mezőkövesdre, a Szent László királyi katolikus fiúgimnáziumba. „Véletlenül” ez a vidék is Györffy István kutatási körzetei közé tartozott, így az országos nevű tudóssal szoros ismeretségben levő Bayer Róbert, a gimnázium igazgatója is a híres néprajzkutató módszerét köelve kalauzolta végig fiatal kollégáját egy szabad délelőttön a községen. A hosszú sétu a templom tornyában végződött, ahonnan jól ki lehetett venni a hatvan–miskolci országút meg a Hór-patak által négy részre, úgynevezett tízedekre osztott matyóföldi község szerkezetét, az alföldi „kertes városok” jellegzetes települési beosztását.

Bár ez is tanulságos volt, élményszerűbb tapasztalatokat kínált a diákokkal és a helyi lakosokkal való érintkezés. Abban az első osztályban, amelyet az újon-

sült pedagógusra bízta, hetvenkét tanuló szorongott; ennyi gyermek dolgozatainak javításakor figyelt a tanár úr arra, hogy az olyan tájszavakat, mint a „tojás” helyetti „toás”, kezdetben ne tekintse hibának, de fokozatosan a művelt magyar nyelvet is elsajáttíttassa diákjaival.

– Kivételesen szegény volt ez a mintegy húszezer lelket számláló község – mondja Sándor István –, s mégis voltak figyelemre méltó kulturális értékei. A népművészetről érintőlegesen szóltam már, de az sem lebecsülendő, hogy a legszegényebb rétegekhez tartozók szinte mindegyike tudott írni és olvasni. Működött itt ugyanis egy „summásiskola”, ahol azoknak a mezőgazdasági munkásoknak – a lakosság kétharmadának – gyermekeit oktatták, akik időszakos mezei munkára szerződve az év egyik felét távol töltötték otthonuktól. Nem hallottam róla, hogy másutt az országban lett volna hasonló intézmény. Ezek a sokfelé elvetődő agrárproletárok bizonyos szellemi poggyászt is hoztak magukkal. De örökségként is őriztek, használtak régi könyveket.

Későbbi önmagam, a leendő „bibliográfus” előfutáraként – persze akkor még csak a mindenre kiterjedő érdeklődéstől hajtván – szűrőpróbaszerűen megnéztem, milyen könyvanyag található a matyó házakban. Valósággal felhalmozódott itt a 18. századi vallásos irodalom. Olyan munkák, mint például *szentmiklósi Pongrácz Eszter Aranykorona*, vagy *Illés András Szentek élete* című művének vaskos kötete, melyeknek szövegei felolvasás által elevenedtek meg temetés, halott melletti virrasztás és más házi szertartások alkalmával. De szép számmal voltak vallásos ponyvák, nyomtatványok is. Ezek nagyrészt a summások révén vagy búcsújárások alkalmával kerültek ide más országrészekből. A különálló lapokat olykor összefűzték, és házi ájtatosságaikkor verseiket az ismert egyházi dallamokra énekelték.

– *Ahogy pereg a curriculum vitae, kiderül, hogy Sándor István ennél is korábban ismerkedett meg Magyarországon sokszínű népi életével. Földmérő mérnök édesapját többször helyezték át az Osztrák–Magyar Monarchia tágas határai között, s így legidősebb gyermeke egyaránt magába szívta a szülőföld, Munkács és Kárpátalja más tájai, majd a Felvidék és a Rábaköz színeit, hangjait, illatait; gyönyörködött a verbunkot vagy a taposózt ropó táncosok mozdulataiban, tarka viseletében, szokásaiban, életritében.*

– Számomra – bár akkor még nem tudatosodott bennem – az élőszo és a tapasztalat által öröklött paraszti műveltség ugyanúgy a magyar kultúra része volt, mint az, amit a könyvekből vagy európai műveltségű tanáraink előadásából tanultam.

– *Elsődlegesen azonban a hazai irodalom hivatásszerű tanulmányozása felé mozdul az egyetem Budapestén és Bécsben végző, és a diploma mellé doktorátust is szerző fiatal bölcsész érdeklődése. Közleményeire felfigyelnek, így amikor megpályázza a szegedi tanárképző főiskola magyar irodalomtörténet tanszékét, az intézmény igazgatótanácsa eltekint az egyébként szokásos hármastól, és egyedül őt terjeszti fel a minisztériumnak kinevezésre. A bizalmat azoknak a cikkeinek köszönheti, amelyek a Szekfü Gyula szerkesztette Magyar Szemlében szép számmal látnak napvilágot.*

Az Eötvös Kollégium könyvtárában ismerkedett meg a két világháború közötti Magyarország nagy tekintélyű történésszel.

– Nem tudnám már megmondani, hogy hány kötet volt ebben a gyűjteményben, de fülkéiben tárgykörönként szakozva mindent meg lehetett találni, ami a kiemelkedő képességű egyetemi hallgató felkészüléséhez szükséges volt. A könyveken kívül folyóiratok is igen nagy választékban álltak rendelkezésünkre. Ez a bibliotéka tükrözte azt a felszabadult és testvéries légkört, ami a kollégiumban uralkodott, s önállóságra és korrektségre nevelt. Aki levett a polcról

egy-egy könyvet, és szobájába vitte, tett a helyére egy papírdarabot a nevével és a kölcsönzés időpontjával, de ez többnyire csak egy-két napra szólt. Varázslatos hely volt ez a könyvtár, különösen a magamfajta bölcsészsvüvölvény számára. Ült és dolgozott az ember egy asztalnál fiatal kollégáival, s vele szemben kiterített irományaival *Szekfű Gyula* vagy a kitűnő *Horváth János*, az egyetem akkori tanárai. Azután belépett a terembe *Bartoniek Géza*, a kollégiumalapító *Eötvös Loránd* egykori tanársegéde, a kollégium igazgatója. A megilletődött diák önkéntelenül felállt, hogy megadja a tiszteletet, ám ezért szelíd megrovásban részesült; tudományos munkáját ilyenkor sem volt szabad megszakítani. Az intézeti rendtartásból száműzték a formáságokat, mindenkit egyenrangúnak tekintettek, aki e falak között tevékenykedett. A kollégiumhoz tartozás, a jó értelemben vett „rend” szellemének melegét éreztem akkor is, amikor a háború után az ügynevezett igazolóbizottság – anélkül, hogy tudtomra hozta volna, mi a kifogása ellenem – pusztán mély vallásosságom ismeretében felmentett szegedi állásomból. Végül is volt kollégiumi társaim közbenjárására, másfél éves szorult helyzetemből *Lajtha László*, a kitűnő zenetudós segítette ki: rám bízta az általa igazgatott Néprajzi Múzeum pompás könyvtárának vezetését.

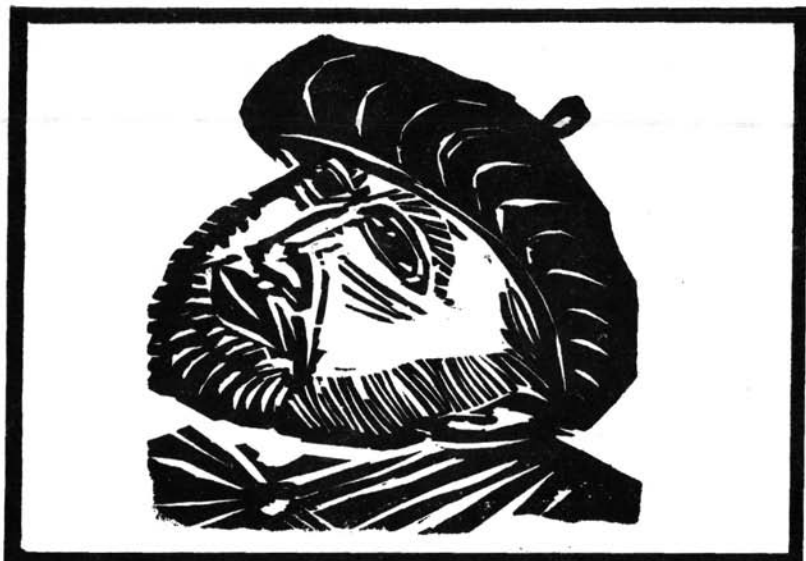
Sok nehézség árán költöztünk fel feleségemmel, szerető munkatársammal Budapestre; már három kisgyermekről kellett gondoskodnunk – de másodszorra is sikerült otthont teremtenünk. Elkezdődtek azok az évtizedek, amikor a fizetésem csak a hónap közepéig volt elegendő, könyveim eladása, értékeink elzalogosítása került sorra, rengeteg különmunkát kellett vállalnom. Leginkább azonban a tudománypolitika illetékeseinek kapkodása gátolta, hogy a kellő ütemben haladjak tevékenységem akkori főcsapásán, a magyar néprajzi bibliográfia szerkesztésével.

Ezt a munkát az ötvenes évek közepén a Magyar Tudományos Akadémia kezdeményezte, megbíztak az elvi előkészítéssel és a munka szervezésével. Zömében olyan embereket kértem fel a szükséges adatgyűjtésre, akik ismeretes okok folytán a szakma peremére sodródtak, s akiknek szerény segítséget jelentett ez a feladat.

Előzetesen más tudományterületeken is készültek tíz-húsz esztendőss szakaszokat felölelő összeállítások. Az volt a cél, hogy a bibliográfiai kiadványok is minél látványosabban szemléltessék, mekkora előrehaladást ért el a tudomány a fiatal népi demokráciában.

Nagy erőbedobással dolgoztam, mert nemes célnak ítéltam a nemzeti műveltségünket feltáró néprajzi kutatást. Ma már elmondhatom: szinte minden tételt ellenőriznem kellett, nemcsak beosztásuk jelentett gondot, de megrostálásuk is. Amikor az első kötet kéziratát át akartam adni az Akadémiai Kiadónak, a lektorátus vezetője közölte: ők egyelőre nem gondolnak bibliográfiák megjelenítésére. Így telt el néhány év. Egyszer aztán váratlanul – megint sürgős lett a magyar néprajzi bibliográfia ügye. De azzal senki sem törődött, hogy lépten-nyomon más munkákat is el kellett látnom, például éves recens bibliográfiákat készíteni. Az ellentmondó utasítások, a gátló körülmények ellenére, a kíváncsúnál lassabban ugyan, de haladt a vállalkozás. Még az sem tudta meghúsiítani, hogy 1969-ben váratlanul nyugdíjaztak.

Szerencsére az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának, a mai Néprajzi Intézetnek a könyvtárában folytathattam a megkezdett munkát. Sok ösztönzést jelentett néhány kiváló tudósunk véleménye, így *Gunda Béláé* és a munkámat támogatásával is értékelő *Paládi Attiláé*. Szép emlékem a fiatalon elhunyt, kitűnő valláskutató, *Diószegi Vilmos* egy mondata: „Tegnap este átnéztem a néprajzi bibliográfiát, egész Európában modell lehetne”. Hivalkodás volna itt könyvtártudományunk jeles képviselőit is idéznem.

Ha nyolcvanöt esztendősen lehet még vágyam, akkor az az, hogy befejezhessem a negyedik kötetet, amelynek terjedelme vetekszik az eddigiekével. A 18. század bibliográfiájával mintegy nyolcvan százalékban készültem el, lassan haladok, mert amióta – két és fél éve – megroppantam, napi két-három óránál többet nehezen tudok dolgozni.

Hogy miért olyan fontos az etnográfia szempontjából a 18. század, holott ekkor még ki sem alakult Magyarországon a néprajz mint szaktudomány? Mert népünk jobbágyi állapotának korszaka volt. E század tollforgatóinak szépírói és közírói munkássága pedig köztudomásúan gazdag a népi életre vonatkozó adatokban.

Ha ma visszatekintek a *Magyar Néprajztudomány Bibliográfiája* című összefoglalás elkészült darabjaira, úgy vélem, hogy az anyaggyűjtés teljesnek mondható. Tény azonban, hogy az 1965-ben megjelent első kötet olyan időszakkal, az 1945 és 1954 közötti évekkel foglalkozik, amelyekre vonatkozóan az áttekintést a háborúban megtépzot gyűjtemények lassú éledése és az első békeévekben akadozó tudományos könyvkiadás rendkívül megnehezítették. Ez a kötet többrendbeli újdonsága ellenére magán viseli a kísérlet jegyeit. Az 1955–1960-as időszakot tárgyaló, 1971-ben napvilágot látott második kötet nyomában egy retrospektív munka jött: az 1850–1870-es periódus tudományos termését felölelő bibliográfia. Ez 1977-ben került ki a nyomdából. A két utóbbi munkámat talán joggal tarthatom kiérleltnek. Módszerem helyességében a legjobb könyvtáros-néprajzos szakemberek ismertetései is megerősítettek.

– *Amikor szó esik róla, hogy az imént odaítélt kitüntetés, a Szinnyei-díj is elsősorban ezt a teljesítményt ismeri el, Sándor István csendesen, de határozottan megjegyzi:*

– Meglehetősen szomorú, bár jólesik, hogy több évtizeddel a nagy munka elkészülte után sommás elismerésben részesülhetek; hogy éppen könyvtáros kollégáim szerető megbecsülését érezhetem. Kíváncsian figyelem viszont azokat az észrevételeket, amelyek a mű lapjait forgató kutatóktól érkeznek hozzám.

Sajnos tisztában vagyok vele, hogy néhol, ahol elvárnám, lehangolóan kevés néprajzos kollégám forgatja ezeket a köteteket. Mégis elégtételt jelentenek azok a visszajelzések, amelyeket az Akadémiai Könyvtárból, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárból vagy a debreceni Egyetemi Könyvtárból kapok. Örömmel hallok például, hogy utóbbi helyen szállóige lett: „Megnézzük a Sándor Pistában”. Elvégre a bibliográfia nem lajstrom, amelyben a ma kutatója saját nevét igyekszik keresni, hanem eligazítás a továbbiakhoz – mi az, amit eddig végeztünk, s mi az, amit elvégezni további feladatunk.

– *A bibliográfiákon kívül Sándor István nemcsak szerkesztője, de szerzője is néhány műnek. A magyar néprajz hőskorát idézi meg egy önálló monográfiával. A Néprajzi Múzeum gyűjteményének alapját lerakó Xántus János életét dolgozta fel, olyan forrásokból merítve, amelyeket „nem merném mondani, hogy más nem ismerhetett, de rajtam kívül alaposabban aligha nézett meg”.*

Xántus – *folytatja Sándor István* – a Bach-korszaki katonaszökevény, a kényszerű világcavargásból tudományos tőkét kovácsoló kutató, a győri bencéseknél végezte a gimnáziumot, mint két emberöltővel később jómagam.

Két nagy írónk hitelesebb bemutatásában is közreműködik. A mindennapi kenyér megszerzésének kényszere sem hiányzott elhatározásában, hogy Arany és Jókai műveinek kritikai kiadásának munkálataiban részt vállalt, de a megrendelő oldaláról kivételes ismeretei nyomnak sokat a latban. Mostanában fejezte be Jókai adomáiról írt tanulmányának korrektúráját.

– Jókai bőven merít a folklórból, amellyel komáromi, pápai, kecskeméti és debreceni éveiben találkozok, és bőkezűen juttat vissza olvasóinak ebből a kincsből. Finom hajszálcsovesség – főként az élőszó erejével – továbbítja a népi kultúra egyes elemeit a művelt rétegekhez is. Magam egyébként *Író és társadalom a felvilágosodás korában* című munkámat érzem a szívemhez legközelebb állónak.

– *A gondosan végzett kritikai kiadás is művelődéstörténet a javából. Sándor István tevékenységének ez másik jelentős ága, amely ugyanolyan sok aprómunkával jár, mint a bibliográfia. A módszerhez, a szakemberi magatartáshoz ezért közös kulcsot adhat, ha megmagyarázza, mit értett azon, amit néhány évvel ezelőtt egy szentendrei tanácskozáson a bibliográfiai munka humán vonatkozásairól mondott.*

– Az alázatosságot állítottam a középpontba. Arra hívtam fel a figyelmet, hogy mennyi mindenről le kell mondani szakmánk művelőjének, így eredményekben mutatósabb, jobban honorált feladatokról. Mennyi mindent kell háttérbe szorítani, akár még a családi életben is, ha mint magam, feleségemben társat nem találok munkámhoz. Ez az ára annak, hogy megmentsük a múltból a jelen és a jövő számára mindazt az értéket, ami írásba foglalva lappang. Hivatásunk mindig önmegtagadást követelt, de talán az általunk kiszitált szemcsék is bekerülnek egy-egy nagy és fontos majdani épület falazatába. Eszembe jut, amivel hajdani Eötvös kollégista társam, az ELTE későbbi tanszékvezetője, *Tálas István* biztatott, amikor a bibliográfia nehézségeiről beszélgettünk: „Legalább egyikünk halhatatlan lesz, Pista!”

– *Tálas István nem tévedett.*

Szilágyi Péter

A hívószó: információ

Sárospatak, 1992. augusztus 13–16.

Amióta a rögzített tudás gyűjteményé szervezve az emberiség rendelkezésére áll, azóta folytatnak e gyűjtemények kezelői információs tevékenységet. S mégis, századunkat rázta meg a felismerés, hogy az információ – az anyag és az energia mellett – az emberiség létének, fennmaradásának és előrehaladásának feltétele. Korunk kihívása és szimbóluma lett az információ. A hagyományos információhordozók mellett sorra jelentkeznek az új és új formák, módszerek, technológiák és folyamatok, és létükkel ostrom alá vették a könyvtárakat és könyvtárosokat egyaránt.

Hol tart ma az információ „megszelídítése” a magyar könyvtárakban? Milyen készültségi szinten állunk – állnak könyvtárosok és könyvtárak? Mik a további tennivalók?

E kérdések megválaszolására gyűlt össze szakmánk, és vonzott sok információs szakembert a XXIV. vándorgyűlés. Reményeink szerint régi-új folyóiratunk lapjait „összeolvasva” bontakozik ki a teljes kép, a közelítések sokféleségéből a pataki vándorgyűlés eseménysorozata. Mi most – emlékeinket kutatva – néhány általános benyomás, gondolat felidézésére vállalkozunk. Szívünkben nagy várakozással érkeztünk Patakra, úgy hírlik: nyolcszázan. A színhelyek méltósága, szépsége és patinája – a művelődési ház, a főiskola, a kollégium – intonálta azt az alaphangot, amelyre titkon vártunk és készséggel hangolódunk: az őszinte érdeklődésű egymás felé fordulás ritka pillanataira.

Az első napon (augusztus 13-án)

az MKE elnöksége tartott sajtótájékoztatót. *Horváth Tibor* és *Sóron László* szóltak a könyvtárügy legfontosabb feladatairól: az információs infrastruktúra fejlesztéséről és a könyvtári törvény előkészületeiről. Később a tisztségviselők szakmai megbeszélésén szóba került a tagság fizetési fegyelmetlensége, ami veszélyezteteti egyesületünk eddig kivívott szakmai tekintélyét és súlyát. A gazdálkodás, a pályázatok, a kedvezmények, a törvények, az őszi küldöttgyűlés, a jövő évi vándorgyűlés helye és témája került napirendre. Este a *Lorántffy-loggia* lépcsőjéről reneszánsz muzsika hívogatta a vendégeket, majd a dongaboltozatos, gertyákkal díszített, gyönyörűen terített várpincében fogadást adott a polgármester úr, *Jánosdeák Gábor*. Közönytőjében jogos büszkeséggel idézte Patak múltját, a magyar művelődéstörténetben betöltött kiemelkedő szerepét, és kifejezte örömét, hogy elfogadtuk vándorgyűlésünk színhelyéül Patak meghívását. Az elkövetkező napokra, a tanácskozás sikerére toka-jival koccintottunk. Az első nap hangulatát várttemplombeli szép orgonahangverseny koronázta.

Péntek délelőtt (augusztus 14-én) került sor a regionális tanácskozásra, amelynek levezető elnöke *Környei Lászlóné*, a miskolci megyei könyvtár igazgatója volt. A cím sokat ígért: *A közművelődési könyvtár új arca a szolgáltatások tükrében*. Figyelemre méltó referátumot hallottunk *Fülöpné Varjasi Judittól: Vállalkozások a szentesi Városi Könyvtárban* címmel. Feszült érdeklődés kísérte *Káty-Kullai Károly* deviáns fiatalokkal végzett

modellkísérletét, hisz az előadó hét éves tapasztalatairól adott összefoglalót. A szolnoki kollégák finn vendége a finnországi nyilvános könyvtárak helyzetéről nyújtott vázlatos képet. (A referátumok szövege a miskolci megyei könyvtár sokszorosításában már a helyszínen kapható és olvasható volt.)

A vándorgyűlés plenáris ülése péntek délután kezdődött. *Andrásfalvy Bertalan* művelődési és közoktatási miniszter megjelenése és előadása rangot adott a tanácskozásnak. *Nemzeti erőforrásunk az információ* címmel miniszterünk szólt az információ felértékelődött szerepéről, a könyvtárosok megnövekedett feladatainak felelősségteljes vállalásáról, a könyvtárak funkcionális együttműködésének szükségességéről és a rendszerszerű működtetés állami feladatairól. A témához sajátos szemszögből három korreferátum közelített: *Rózsa György*, az MTA Könyvtárának főigazgatója, *Surján Miklós*, a pécsi megyei könyvtár igazgatója és *Balogh Mihály*, a kunszentmiklósi gimnázium könyvtáros igazgatója részéről. *Rózsa György* az országos információs politika sürgető tennivalóiról beszélt. Miközben felhívta a figyelmet az informatikai, távközlési infrastruktúra eredményeire, ugyanakkor figyelmeztetett a veszélybe került primér információellátásra, s annak rendkívül komoly kö-

vetkezményeire. Elodázhatatlannak ítélte a szakirodalmi információellátás terén a kormány szintű beavatkozást, a kiemelt intézmények költségvetési támogatását.

Vajon képesek lesznek-e a könyvtárosok a jelenleginél sokkal pozitívabb szerepet játszani az információ és a tudás újraelosztásában úgy, hogy abból a lehető legnagyobb társadalmi haszon váljék? Vajon milyen információs stratégiát kell kormány szinten kialakítani, hogy a megváltozott körülmények között az egyén, a gazdaság és az ország talpon maradhasson? És ebben a stratégiában hol helyezkednek el az egyes könyvtárak, milyen feladatok várnak rájuk?

Kérdés kérdésre halmozódott, miközben a szombati szekcióülések is lezajlottak. Tartalmasak, de zsúfoltak voltak ezek a programok, s jórészt ezért maradtak el a „kiadós” beszélgetések. Sokunknak hiányzott a záró ülés, ahol az egyes munkacsoportok körképet adhattak volna a körükben elhangzottakról.

A kötetlen programok, a séták és váratlan találkozások megannyi színrel gazdagították a vándorgyűlés palletáját. Ünnepe volt Patakon 1992. augusztus 13–16. között. Köszönjük a város polgármesterének és valamennyi kollégának, akik ezt lehetővé tették!

Gellér Ferencné

Új kihívások előtt a közművelődési könyvtárak

A kissé teátrálissá sikeredett címmel csupán csak jelezhető az a téma, amelynek rövid előadására felkérést kaptam.

Két éve annak, hogy állami berendezkedésünkben bekövetkeztek az ismert és örömteli változások, s még két év sem telt el azóta, hogy a kormányzati szintű változásokat követte a területi és a helyi közigazgatás átalakulása, mely teljességgel új alaphelyzetet teremtett a lakóhelyi közművelődési könyvtárak fenntartásában. Most már többé-kevésbé valamennyien látjuk, hogy milyen utak zárultak be előttünk, mi az, amit nem lehet vagy nem szabad tovább tennünk, így

valóban nagyon időszerű, hogy új utakat keressünk. Olyan feladatokat kell meghatározni, amelyeknek értelme van, amelyek megoldása révén sikerrel járulhatunk hozzá az ország demokratikus alapokon történő megújulásához. Ehhez részünkről – első lépésként – őszinte, önigazolástól és önáltatástól mentes helyzetfelmérés és helyzetértékelés szükséges. Egyébként sokan akaratlanul is elhítetik magukkal, hogy a könyvtárügy úgy jó, ahogy volt, s ma nincs fontosabb feladatunk, mint hogy „ellenálljunk” az új rend úgymond könyvtárelenes intézkedéseinek.

Nem hiszem, hogy bárki is kétségbe vonhatná: azon értékek sorában, amelyek valóban létrejöttek az elmúlt rendszerben, előkelő helyet foglal el a magyar könyvtárügy rendszere, vagy ha úgy tetszik, szűkítsünk: a közművelődési könyvtári rendszer.

Igaz ez, még akkor is, ha tudjuk: működésünk során sok hibát követtünk el. Ezt fontolgatva mindenekelőtt felrémlenek előttünk a helyi érdekkeltséggel igazából nem számoló, adminisztratív, hatalmi jelleggel operáló úgynevezett hálózat-irányítás emlékei, a különféle elő-, alap-, átfogó-, illetve utóvizsgálatok, a szakfelügyeleti vizsgálatok, melyeknek megállapításai nemegyszer többet nyomtak a latba, mint a valóságos eredmények, amikor esetleg – akaratlanul is – ígéretes helyi kezdeményezések kibontakozásának vettük elejét különböző ellátási rendszerek felülről lefelé történő kiépítésének erőltetésével. És felbukkan az erőltetett, többnyire politikai szándékoktól motivált olvasómozgalmak emlékei, az olvasók úgynevezett nevelését, ízlésformálását célzó – többnyire meddő – kísérleteink.

És igaz még akkor is, ha tudjuk: sok helyen csak papíron, a statisztika szerint létezett könyvtár, vagy ha működött is, mostoha körülmények között, az intézménytípus rangjához, kulturális jelentőségéhez méltatlanul, rossz hatákonysággal.

Szerencsére a magyar közművelődési könyvtárak többsége jó állománnyal, felkészült szakemberekkel, színvonalas szolgáltatásokkal érte meg a rendszerváltozást, s ha technikai felszereltségük, anyagi lehetőségeik nem is említhetők még egy napon a fejlett országok könyvtáraival, a bennük tapasztalható készség a megújulásra, az új iránti fogékonyság, az újszerű gondolkodásnak, az összefogásnak napról-napra szaporodó jelei közművelődési könyvtáraink jövőjét illetően bizakodással töltenek el bennünket.

De maradunk még a jelennél. Országos kép felvázolása nem áll módomban, így engedtessek meg nekem, hogy saját megyém közművelődési könyvtári helyzetét ismertessem – ami éppen a megye sajátos településrészleteiből adódóan valószínűleg valamivel rosszabb, mint az országos helyzet.

A baranyai helyzet

A Baranya Megyei Könyvtár a helyhatósági választásokat, az új közigazgatási szervezetek létrejöttét követően az elsők között kereste a kapcsolatokat a közélet új szereplőivel írásban és személyesen egyaránt. Polgármestereket, megyei és városi önkormányzati képviselőket kerestünk fel. Szót emeltünk a könyvtárak fejlesztése, vagy legalábbis a legszükségesebb működési feltételek biztosítása érdekében, felajánlottuk mindehhez a segítségünket. Megkíséreltük a sajtón keresztül is befolyásolni őket. A városok polgármestereit arra próbáltuk ösztönözni, hogy engedélyezzék könyvtáraiknak továbbra is az alközponti szerep vállalását. Azonban hamarosan be kellett látnunk, hogy szélmalomharcot vívunk. A korábbi tanácsi közművelődési könyvtárhálózat 1991 folyamán gya-

korlatilag önmagától szétesett. A megyei könyvtár – ugyan még hálózati központnak vélte magát, valójában hadsereg nélküli generálisként maradt a csatamezőn, nem létező csapatainak osztogatván teljesen felesleges parancsokat. A könyvtári törvény módosítására vonatkozó 20/1992. sz. kormányrendelet lényegében már csak egy meglévő állapotot szabályozott.

A megváltozott helyzetet – bár felismertük – nehéz volt elfogadnunk. Nehéz volt belenyugodnunk abba, hogy minden szakmai érv ellenére elbocsátanak jól dolgozó könyvtárosokat, önállósítanak életképtelen fiókkönyvtárakat, „ideiglenes” jelleggel hosszú időre szüneteltetnek, esetleg teljesen megszüntetnek könyvtárakat, s hogy emberek tízezrei maradnak lakóhelyükön könyvtári szolgáltatás nélkül. Nehéz belenyugodni, de mint realitást, tudomásul kell vennünk.

S most lássuk a számszerű adatokat!

Megyénkben 1990-ben még 313 önkormányzati közművelődési könyvtárat tartottunk nyilván, a múlt év végén már csak 291-et. A 313-ból csak 70 könyvtár volt önálló, a többi 243 fiókkönyvtár, vagy valamely ellátórendszer tagkönyvtára. Az önállósulási „örület” hatására az arány 1991 végére megfordult. Akkor már 211 mondja magát önállóknak, s csak 80 kapcsolódik valamely más könyvtárhoz, vagy a Siklós körzetében megmaradt egyetlen ellátórendszerhez. A 211 könyvtárból azonban csak 74 vásárolt önállóan könyvet (ebben a számban bent vannak a városi könyvtárak is), 12-vel több, mint az előző évben. Hogy mennyit, s mit vásároltak, az persze más kérdés. Az ellátórendszerek valamelyikébe korábban bekapcsolt 116 községből már csak 24 részesült központi könyvellátásban. Mindezekből az következik, hogy mintegy 140, magát önállóknak nevező könyvtár 1991-ben nem jutott egyetlen könyvhöz sem, nem volt egyetlen fillérynyi beszerzési kerete sem. Közülük 92 egész éven át szünetelt, olvasóik – ha még egyáltalán vannak – nemhogy új, de régi könyvekhez sem juthattak. S azok a könyvtárak, amelyek így vagy úgy még működnek, azokban is egyre kevesebb az új könyv. Míg 1990-ben a megye könyvtáraiba (elsősorban persze a városi könyvtárakba) 60 000 kötet került, tavaly már csak 41 000, az előző évnek alig kétharmada. S a siklói ellátórendszer is csak 443 kötetet tudott venni 24 könyvtárának egy teljes év alatt. Lehet-e ezt még egyáltalán könyvtári ellátásnak nevezni? Miközben a dokumentumok beszerzési átlagára 2–3-szorosára emelkedett, a költségvetési előirányzat a községi könyvtárakban csak 40%-kal nőtt. S hogy a kép teljes legyen, megemlítem, hogy tavaly 76 könyvtáros is eltűnt községi könyvtárainkból.

De álljon itt néhány konkrétum is a baranyai könyvtárak helyzetéről. Van, ahol az új polgármester első teendőinek egyike volt a szakképzett és jó munkakerőként ismert könyvtáros menesztése. Másutt az önkormányzat döntése nyomán a korábban összevont, községi-iskolai könyvtárat teljesen átadták az iskolának, s a felnőtt lakosságot kizárták a használatból. A siklói ellátórendszerhez tartozó egyik község azzal az indoklással lépett ki a társulásból, hogy csinálnak maguknak könyvtárat oly módon, hogy minden lakos bead majd pár könyvet, így nem kerül pénzbe... Tudunk olyan szándékról is – szerencsére nem valósult meg –, hogy a kiválást követően az ellátórendszerrel megkapott könyveket szét akarták osztani a lakosság között, mondván, hogy ez már az övék. Itt jegyzem meg, hogy hatalmas értékek mehetnek veszendőbe: Szigetvár például 80 000 kötetet adott át a községeknek, melyek szabályos leltárba vétele szinte sehol sem történt meg.

De igaztalan lennék, ha jó példákat nem említenék. Sok, korábban is jól dolgozó községi könyvtár vészeli át ügyesen a nehéz időket. (Sásd és Szászvár könyvtára például magára vállalta a művelődési házi feladatokat is, mindkét helyen a könyvtáros lett a művelődési ház igazgatója. Sásdon a községi könyvtár

szerkeszti a községi lapot, Dunaszekcsőn a falutévé gondozását vállalták fel. Mindezek nem teszik másodlagossá a könyvtári munkát, de ugyanakkor nagyban növelik a könyvtár tekintélyét, anyagi lehetőségeit. (S jó gazdákról is tehetek említést: többek között Pécsvárad, Mindszentgodisa, Beremend, Lánycsók, Nagynyárad polgármesterei, illetve önkormányzatai minden támogatást megadnak könyvtáraiknak. Megállapítható, hogy a változások legkevésbé az összevont iskolai-közművelődési könyvtárakat érintették hátrányosan, működési körülményeik folyamatosan biztosítottak.

Városi könyvtáraink valójában vegetálnak. Mindenütt megvannak a minimális működési feltételek. Jelentősebb létszámleépítés csak Siklósra volt. Azonban mindenütt hiányoznak az anyagiak még az állománygyarapításhoz is, nemhogy a technikai előrelépéshez, vagy új szolgáltatások bevezetéséhez.

Ami intézményünket, a Baranya Megyei Könyvtárat illeti, örömmel állapíthatom meg, hogy jó gazdára lelt a jelenlegi megyei önkormányzatban. Működési feltételeinket biztosítják, szigorú restrikcióna nem kényszerítettek bennünket. Közel 40 milliós költségvetésünkkel a harmadik helyet foglaljuk el a megyei könyvtárak sorában. Munkatársaink száma csak az önként eltávozókkal csökkent, kényszerrel senkit sem kellett elküldenünk. Év eleji béremelésünk százalékosan magasabb volt, mint a többi könyvtaré. S mégis: dokumentumbeszerzésre idén csak 2 300 000 forint jut, alig valamivel több, mint tavaly. A beszerzett kötetszám, az előfizetett folyóiratok száma évről-évre csökken. Alig van lehetőségünk az elhasználódó technikai eszközök felújítására, nem tudjuk, miből fogjuk finanszírozni a TEXTLIB programhoz szükséges műszaki fejlesztést. Nincs lehetőségünk korszerű gépek beszerzésére, offline adatbázisok vásárlására, az online tájékoztatás költségeinek fedezésére. Könyvtárunk még mindig nagyon látogatott, bár a tavalyi csúcs után némileg csökken az olvasók száma. Nem csoda, hisz egyre több a kielégítetlen kérés, mind hosszabb a várakozás az előjegyzett kötetekre, s a könyvtárhasználat – legalább is nálunk – egyre többé kerül az olvasóknak. A magas beíratkozási díjról, egyes szolgáltatásaink térítettségéről viszont nem tudunk lemondani, mert akkor még kevesebb jutna állományépítésre, még kevesebbet tudnánk nyújtani a látogatóknak. Ezt nevezzük ördögi körnek.

Ilyen tehát a közművelődési könyvtárak helyzete Baranya megyében. Talán megkockáztathatom azt a feltevést, hogy nemcsak nálunk, hanem az ország sok más megyéjében is. Ennek a helyzetnek az ismeretében kell mind a közeljövő feladatait, mind távolabbi céljainkat megfogalmazni, megfelelni mindazoknak a kihívásoknak, amelyeket a századvég, a megváltozott politikai-társadalmi környezet, az új gazdasági rend és az információs technika rohamos fejlődése támaszt.

Az alábbiakban megkísérlem röviden felvázolni, hogy a közművelődési könyvtáraknak MILYEN feladatokat kellene megvalósítaniuk, s ezeket HOGYAN, KIKKEL és MIBŐL.

A teendők

A felbomlóban lévő, illetve gyakorlatilag már meg is szűnt megyei közművelődési hálózatok újrafoltoztatása helyett meg kell teremtenünk a könyvtárak együttműködésének, a szolgáltatások egymásra épülésének, a szakmai segítséget igénylő könyvtárak támogatásának s általában a könyvtári érdekek védelmének új rendjét. Ez pedig nem történhet másként, mint szelektív fejlesztéssel, azaz a megyei könyvtárak s néhány központi helyzetben lévő városi könyvtár gyorsított

ütemű fejlesztésével, szolgáltatóképességének, szolgáltatási sokféleségének, hatékonyságának, színvonalának növelésével, másrészt a bázishelyek vonzáskörzetében lévő kisebb könyvtárak önkéntes részvételével. A megyei könyvtáraknak – feladván a régi értelemben vett hálózati központi szerepüket – szolgáltató, szolgáltató intézménnyé kell válniuk, s az egykori hálózati központoknak – bármilyen nehéz is elviselni a gondolatot – tudomásul kell venni, hogy vannak, s talán még többen lesznek települések, önkormányzatok, amelyek nem igénylik a könyvtárat.

El kell fogadnunk – mást nem is tehetünk –, hogy megszűnnek könyvtárak, akár az anyagiak, akár a társadalmi megbecsülés hiánya, akár pedig a helyi közigazgatás illetékeseinek érdektelensége, hozzá nem értése miatt. (Csak zárójelben jegyzem meg: egyébként sincs értelme annak, hogy a vegetálás szintjén működtessenek elhanyagolt helyiségekben, alkalmatlan emberekkel úgynevezett könyvtárakat, melyek legfeljebb arra jók, hogy téves képzetek alakuljanak ki az emberekben a könyvtárakról, a művelődésről.) Az új helyzetnek megfelelő új módszerekre van szükség. Könyvtárunk az első lépéseket már megtette azzal, hogy bábáskodott a Pécs-Baranyai Kulturális Kamara könyvtári tagozatának megszületésénél. A jelenleg még csak 30 tagot számláló szervezet, melynek titkársága a Baranya Megyei Könyvtárban van, s amely reményeink szerint tömöríti majd valamennyi fontosabb községi könyvtárat, talán megfelelő keretet adhat a szakmai összefogáshoz.

A logikai sorrendben a második, jelentőségét tekintve azonban feltétlenül a legfontosabb kihívás, amellyel közművelődési könyvtáraink szembe találják magukat: állományaik színvonalának, információszolgáltató képességének megőrzése. Különösen vonatkozik ez a kiemelt, területi szerepet betöltő könyvtárakra, melyekben az állomány fejlesztése egyben a hatókörükbe tartozó valamennyi kisebb könyvtár érdeke is, hiszen ezáltal az ő lehetőségeik is javulnak. Nem emelhető meg, hogy tovább növekedjék a távolság a stagnáló vagy alig-alig emelkedő beszerzési keretek s a lassan már az égbe szökő könyvtárak között. Korszerű, a legfrissebb irodalmat is magába foglaló állomány nélküli könyvtárak nem tudják kielégíteni a társadalom információs igényeit. A video, a CD lemez, a CD ROM, a mágneslemezen megvásárolható adatbázis nem luxus, hanem már köznapi szükséglet.

A miniszter úr előadásában említette, hogy az elmúlt két évben annyi könyv jelent meg Magyarországon, mint korábban egy évtized alatt. Ilyen mértékű növekedéssel nem tudunk lépést tartani. *Rózsa György* szerint – mint az előző előadásban hallottuk – a primér szakirodalmi ellátás helyzete kritikussá vált. Ugyanő mondta, hogy a primér és szekundér információ legalább szintentartásának, netán fejlesztésének hátterét elsősorban az önkormányzatok által fenntartott könyvtárakban kell megvizsgálni. Az önkormányzati könyvtárak valóban aggódva néznek a jövő elé. Értesüléseink szerint a jövő évi költségvetések az idei szinten maradnak, úgynevezett automatizmus nem lesz. Ugyanakkor a bevezetésre kerülő kétkulcsos ÁFA mind a könyvek árát, mind az időszaki kiadványok előfizetési díját legkevesebb 10 százalékkal drágítja. A minden túlzás nélkül kétségbeejtő helyzeten el kellene gondolkodni, s megoldást kellene keresni mindenkinek, aki az információt valóban nemzeti erőforrásnak tekinti, s azért felelősséget érez.

Közművelődési könyvtáraink nagy késéssel kezdték meg a számítástechnika könyvtári alkalmazását. Az utóbbi időben – köszönet érte elsősorban is a FSZEK-nek és a Könyvtári Egyesülésnek – végre lendületet kapott a fejlesztés – gondolok itt elsősorban is a TEXTLIB programra. Ezt a munkát gyorsítani kellene, s lehetőleg még a jövő évben, de 1994-ben mindenképp meg kell

kezdeni alkalmazását. Örömmel fogadtuk, hogy a Művelődési és Közoktatási Minisztérium tervezi a magyar felsőoktatási és közgyűjteményi információs infrastruktúra fejlesztését. A koncepció szerint a kiépülő hálózathoz a megyei közgyűjtemények is csatlakoznak. A mi feladatunk ezek után az, hogy létrehozuk kapcsolatainkat környezetünkkel, a vonzáskörzetünkben lévő városi könyvtárakkal. Ismét *Rózsa Györgyre* hivatkozom: a közművelődési könyvtárakat arra kell felkészíteni, hogy „átcsomagolják” és helyileg terjesszék az arra kijelölt könyvtárártól nyert információt. Dicsérendő a zalaiai kezdeményezése, jó lenne, ha a ZALAKOM-hoz hasonló hálózatok mielőbb kiépülhetnének másutt is.

A technikai lehetőségek azonban mit sem érnek, ha egyébként nincs mit szolgáltatni. Ezért rendkívül fontos, hogy a nagy közművelődési könyvtárak megkezdjék saját adatbázisaik létrehozását. Kézenfekvő számomra, hogy a helyismereti gyűjtemények gépi feltárásával, a helyismereti adatbázisok létrehozásával kezdjük a munkát, hiszen ezt a feladatot az illetékes könyvtárak helyett soha senki nem fogja elvégezni. De legalább annyira fontos, hogy a könyvtárakban hozzáférhetőek legyenek a már másutt létrejött online adatbázisok, vagy hogy beszerezzenek minden lényeges, a napi tájékoztatásban felhasználható offline adatbázist.

Az eddigieknél gyorsabban, érzékenyebben kell reagálnunk környezetünk változásaira, észre kell venni, hogy mikor, milyen szolgáltatás iránt jelentkezik igény, vagy hogy mely szolgáltatás az, amellyel elébe mehetnének az igényeknek. Hogy csak egyetlen példát említsek: a piacgazdaságra való áttérés első perceiben már foglalkoznunk kellett volna üzleti információk szolgáltatásával, a kezdő vállalkozók, üzletemberek igényeit kielégítő szolgáltatás megszervezésével. Úgy gondolom, az előttünk álló feladatok egyik legsürgősebbike éppen e szolgáltatás bevezetése lesz.

Végül egy, az eddigieknél belterjesebbnek mondható, de nem kevésbé fontos fejlesztési feladatra utalnék, amely ráadásul különösebb ráfordítást sem igényel. Elvértve könyvtárosként, gyakrabban magánemberként eljutottam külföldi könyvtárakba. Tapasztalataim alapján meg merem kockáztatni azt a kijelentést, hogy tőlünk nyugatabbra a munkaszervezés, a munkaerő kihasználása, a vezetés hatékonyabb mint nálunk – erre is több figyelmet kell fordítani, s megkeresni a jelen körülményeink, céljaink megvalósításának jobban megfelelő szervezeti formát és vezetési gyakorlatot.

Hogyan és miből?

Ennyit tehát teendőinkről. S most néhány szót a HOGYAN-ról.

A könyvtárak a fent vázolt teendők megvalósításához segítséget igényelnek. Égető szükség van működési kereteink meghatározására, tehát az új könyvtári törvényre. Rendkívül sokat várunk tőle. Őszintén remélem, hogy a törvény előkészítése során a szakma is kifejtheti véleményét, álláspontját. De egyéb jogszabályokra is szükség lesz – hogy csak egyet említsek: jómagam szívesen látnék egy új kötelezpéldány-rendeletet is. Bár látnunk kell azt is, hogy a jogi szabályozás önmagában nem mindenható. Hiszen hiába szabályozza az önkormányzatok feladatáról és hatásköréről szóló 1991. évi XX. törvény a könyvtári szolgáltatás kérdését, hiába írja elő az önkormányzatok nem tartják be. Ugyan ki, milyen módon vonja felelősségre azt az önkormányzatot, amely az idézett törvényben előírt, a könyvtári ellátást kötelezővé tevő rendelkezést semmibe veszi? S ki lehet az, aki az intézkedésre jogosult figyelmét az önkormányzat mulasztására felhívja? (108.§. 1. bek.) Feladataink megoldásához több segítséget kellene kapnunk az OSZK-tól, különösen a Könyvtártudományi és Módszertani Központtól. Remélem, ott dolgozó kollégáim nem veszik zokon a véleményemet: én ugyanis úgy gondolom, komoly adottságaik vannak a szakmával szemben. Példaképp említhetném a számítástechnika könyvtári alkalmazását. Már évekkézel előtött szükségünk lett volna elméleti és gyakorlati útmutatásra, segítségre – nem kaptunk. Szükségünk lenne központilag készülő, a nemzeti könyvtermést feldolgozó kurrens adatbázisra. Talán jövőre... Ősztönözniük kellene a közművelődési könyvtárakat új szolgáltatások bevezetésére, például ismét a business informationt, az üzleti tájékoztatást említeném, amelyhez az első lépéseket végül is nem a KMK, hanem az MKE, a Békés Megyei Könyvtár és a Szombathelyi Tanárképző Főiskola tették meg azzal, hogy ez év nyarán két tanfolyamot is szerveznek.

És még mindig a HOGYAN-nál maradva – ezzel kapcsolatban utolsó megjegyzésként –, hadd emeljem ki az összefogás jelentőségét. A Könyvtári Egyesülés bebizonyította, hogy vannak olyan feladatok, amelyeket csak több intézmény összefogásával lehet jól, okosan, gazdaságosan megvalósítani.

Minden új feladatmeghatározásnál felmerül a kérdés: KIKKEL oldjuk meg?

Új feladatokat jól megoldani csak arra felkészült szakemberekkel lehet, de szakembereknek könyvtáraink nincsenek bőviben. (A hagyományos könyvtári munkaterületeken még inkább, bár évek telnek el anélkül, hogy egyetlen állás-kereső, főiskolát végzett könyvtáros jelentkezne. Az egyetlen könyvtár szakán végzeteket nem is említem – 1966 óta ilyen nem került a megyei közművelődési hálózatba, kivéve néhány levelező tagozaton végzettet. Számítástechnikusaink például vannak, de nincs könyvtáros, aki biztonsággal eligazodna az informatika, a számítástechnika kérdéseiben. Tudom, hogy a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem néhány év múlva már bocsát ki diplomás informatikus szakembereket, de addig is szükséges lenne valamilyen más módon, például a KMK által szervezendő tanfolyamokon továbbképezni felsőfokú végzettségű könyvtárosokat. S hiányoznak a rendszerszervezők, a menedzsment típusú vezetésre felkészített szakemberek, a speciális szolgáltatások megszervezésére alkalmas könyvtárosok is. A képzés tehát kulcskérdés, döntő jelentősége van céljaink megvalósításában.

Utóljára marad a legfontosabb kérdés: MIBŐL valósítsuk meg a már felsorolt feladatokat, miből fedezzük a technikai fejlesztés költségeit, miből a különféle adatbázisok vételárát, illetve használati díját, miből a területi feladatokat is ellátó nagy közművelődési könyvtárak különösen költségigényes állományfej-

lesztését. Képesek-e fenntartó önkormányzataink jelenleginél lényegesen több terhet viselni, hiszen nem csupán a könyvtárakról kell gondoskodniuk. Én úgy ítélem, hogy nem. (Éppen a közelmúltban volt kénytelen visszautasítani kérésemet a megyei önkormányzat illetékese, pedig csupán 800 000 forintra lenne szükségünk, s nem is most, hanem 1993-ban, ahhoz, hogy a TEXTLIB fogadáshoz elengedhetetlen kábelezzék, a terminálok csatlakozásait kiépíthessük, s megvásároljuk a 20 állomásos NOVEL-programot.) A fenntartók nagyobb terheket aligha vállalhatnak, holott – mind korábban már jeleztem – a megyei könyvtárakat és néhány más nagyobb közművelődési könyvtárat kiemelten kellene fejleszteni ahhoz, hogy gazdag állományukkal, szolgáltatásaikkal segíthessék, elláthassák a vonzáskörzetükbe tartozó kisebb intézményeket. Az országos szerepkörű nagykönyvtárak és a városi, nagyközségi könyvtárak közötti transzmissziós szerepüket is csak a megfelelő fejlesztések nyomán tudnák igazán betölteni. Az ő gazdagodásuk egyben biztosítéka lehet könyvtári környezetük fejlődésének, szolgáltatásai gazdagodásának.

Van-e hát megoldás, s ha igen, mi az? Miközben továbbra is minden lehetséges módon ösztönözni kell a fenntartó önkormányzatokat saját könyvtáraik fejlesztésére – amiben nagy segítséget jelentene a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, a Kamara, a pártok és egyéb társadalmi csoportosulások szerepvállalása – meg kellene teremteni a finanszírozásnak másféle módját is. Amint arra fejlett országokban számtalan példa van, a területi szerepkörű könyvtárak fejlesztésében valamilyen módon az államnak, a központi költségvetésnek is hozzá kellene járulnia. Elképzelhető továbbá egy központi könyvtárfejlesztési alap, melynek szétosztását a benyújtott szakmai programok alapján szakértő bizottság végezné. Egyéb megoldások is szóba jöhetnének. Egy biztos: a fejlesztés csak szakaszosan, a prioritások kijelölésével, a jelenleginél több pénzből valósítható meg.

*

Mintegy utószóként szeretnék még valamit az eddig elmondottakhoz hozzáfűzni.

Úton-útfélen azt kell tapasztalnom, hogy minden hivatalos megnyilatkozás, feltúrozott újságcikk, vállveregető elismerés ellenére valójában kicsi a könyvtárak megbecsülése hazánkban. A társadalom értékrendjében koránt sem áll a könyvtár és a könyvtárhasználat azon a helyen, amelyen állnia kellene. Különösen érzékenyen érint minket a döntésre hivatott tényezők egy részének könyvtárral kapcsolatos érzéketlensége. Olyan önkormányzati képviselők döntenek könyvtárak sorsáról, akik életükben még egyszer sem jártak könyvtárban, szolgáltatásait nem ismerik, a művelődésben, a tudományos vagy az üzleti életben betöltött szerepéről halvány fogalmuk sincs. A magasabb politika sem foglalkozik velünk. Tudomásom szerint eddig csupán egyetlen párt foglalt állást – érintőlegesen – könyvtárpolitikai kérdésekről. A felnőtt lakosságnak csak töredéke könyvtárhasználó, a többség legjobb esetben is közömbös a könyvtári szolgáltatások iránt, vagy éppen elutasító, s minden könyvtárra költött fillért felesleges kiadásnak tart. Engedjék meg, hogy egy konkrét példával is éljek. Magas beosztású köztisztviselővel beszélgettem röviddel hivatalba lépése után. Könyvtárról is szó esett, mire ő – talán csak a kedvemért, de mindenesetre sajnálkozva – kijelentette, hogy egyetemi éve óta nem jár könyvtárba. Nem sok időm jut az olvasásra – mondta – különben is, amire szükségem van, azt megveszem. Nem tudtam megállni, hogy ne kérdezzem meg: az információkat is megveszi? Értetlenül nézett rám. Azokra az információkra gondolok – folytattam – amelyekre egy-egy megtárgyalandó téma kapcsán, illetve döntései megho-

zatalához szüksége van. Azokhoz hogyan jut hozzá, azokat is a könyvesboltban veszi meg? Pillanatnyi csend után valamivel elütötte a dolgot, a következőkben már másról beszéltünk.

Úgy gondolom, kedves kollégák, hogy amíg a társadalom könyvtárképe meg nem változik, amíg a döntéseket hozó felelősök többsége – álljanak bár a közigazgatási ranglétra bármely fokán – közömbös a könyvtárakkal szemben, addig nagyon nehéz lesz bármiben is előrelépni. Ezért talán a legnagyobb kihívás, melynek meg kell felelnünk, éppen ez: intézményeink, szolgáltatásaink, hivatásunk elfogadtatásán munkálkodni, kivívni a társadalom értékrendjében a bennünket megillető helyet.

Surján Miklós

Új könyvtár Zuglóban

Nagy dolog ez manapság, amikor fejlesztés helyett az asasztás, a „karcsúsítás”, megnyitás helyett a könyvtárak és a művelődési házak bezárása a divat. Az intézmény, hivatalos nevén a közösségi könyvtár szép, tágas, barátságos és tiszta helyiségei 1991. december 27-én, hétfőn reggel 9 óra óta várják látogatóikat mintegy 25 000 kötet könyvvel, 100-féle újsággal és folyóirattal, kb. 350–400 videó-, 800 hangzó kazettával, kb. 60 CD-lemezzel. Mindez szabad polcon, kettős tagolásban kínálja magát: a könyvek 40 százaléka a most divatos, ún. családi könyvtár témái – tehát szerelmes regények, krimik, kalandos és vidám regények, sci-fik – szerint csoportosítva, a többi, a rangosabb szépirodalom, a közép szintnél magasabb ismeretközlő irodalom a megszokott, hagyományos könyvtári rendben (ETO).

A szellős gyerekkönyvtárban a 10 éven aluliak számára képes, verses mesekönyvek, ismeretterjesztő irodalom. Minden egyebet a gyerekek is a felnőttek könyvei között találnak meg.

A könyvtár vezetője, *Maruszkai József* (35 éve van a pályán) elmondja, hogy a vártnál sokkal nagyobb az érdeklődés, egy hónap alatt több mint 200 olvasó iratkozott be, az első havi statisztika szerint a látogatók száma két és félezer, a kölcsönzőké 1800

volt. Reggel 9-től este 19 óráig tartanak nyitva. A délelőtt érthető módon csendesebb, újságot olvasni néznek be néhányan, de láttunk kölcsönzőket is, és akadt egy kisfiú a gyerekrészlegben, aki épp influenzája miatt nem mehetett iskolába.

Mi kell a beiratkozáshoz? Személyi igazolvány, nyugdíjasoknak nyugdíjas igazolvány, diákoknak a szülő vagy más jóállása. A helybeni használat ingyenes, a kölcsönzés egy évre 100 Ft, nyugdíjasoknak 30 Ft. A videokazetták kölcsönzési díja egy napra 60 Ft. Van büfé és fénymásoló is, utóbbi 6, illetve 10 forintért készít egy A/3-as, illetve A/4-es méretű másolatot. A gyerekek kedvence a Commodore-számítógép, a hozzá való játékkazettákkal (50 Ft/óra).

Szombat-vasárnapra bérbeadják helyiségeiket. Elődjüknek, a Kassáklubnak 20 éves múltja volt, rangos közművelődési intézményként működött: táncház, filmklub stb. A lakosság mint közösségi házat szerette és használta hosszú időn keresztül. 1991 januárjában megkérdezték a lakosságot egy 300 fős interjúsorozatban, mit szeretnének. 50 százalékban közösségi házra vágytak. Ezért eleve kettős funkciót igyekeztek kialakítani: könyvtárat és közösségi jellegű intézményt. 19 óra után vagy a hétvégén, bárkinek bármilyen célra bérbe adják. Eleinte főként lakógyűléseket

tartottak benne (februárban 3-4-et), a Hermina nevű polgári kör hétfőn négy és nyolc között itt tartja összejöveteleit. Az egyik szombatra egy baráti társaság névnap házibulira hajnalig kibérelte a középső övezetet. A bérleti díj 1 órára 260 Ft, egész estére vagy hosszabb időre megegyezés szerint.

A munkatársak létszáma – a vezetőn kívül – három, egyikük főiskolát végzett, a másik középfokú végzettségű, és egy rész munkaidős (hat órás);

a helyiségeket két részfoglalkozású takarító tartja tisztán. Dél előtt csak egy munkatárs inspekciózik, délben jönnek a többiek. Délután nagyobb a forgalom.

– A péntek délután borzasztóan rumlis – magyarázza a tavaly érettségizett munkatársnő. – Főleg a videokazetták miatt: a teljes hétvége, egészen hétfőig, egy napnak számít.

Jó munkát és sok olvasót, látogatót kívánunk az új közösségi háznak.

(P. E.)

Ünnep a Könyvtárellátóban

A Könyvtárellátó Vállalat 1992. október 15-én sajtótájékoztatóval és állófogadással egybekötött ünnepet ült. Megünnepelte a magyar könyvtárellátás megszervezésének 40. és a vállalat megalapításának egyéves évfordulóját. A megjelent – igen népes – ünneplő közönséget a vállalat igazgatója, *Maróti Istvánné* köszöntötte, következő beszédével:

A Könyvtárellátó Vállalat nevében tisztelettel és szeretettel köszöntöm mindazokat, akik meghívásunkat elfogadva most érdeklődéssel várják tájékoztatónkat.

Két oka is van annak, hogy ma itt, ebben az órában örömmel szeretnénk megosztani Önökkel. Az egyik ok az ünneplésre, hogy negyven esztendővel ezelőtt indult meg a szervezett könyvtárellátás. A másik, hogy egy esztendő működik az önálló Könyvtárellátó Vállalat, amely máris eredményekről számolhat be. Ennek legfrissebb bizonyítékát láthatják itt, a vállalat mintatermés és a hozzá tartozó utánrendelési raktárát.

A Könyvtárellátót – igaz, nem önálló vállalként, hanem az Állami Könyvterjesztő Vállalat osztályaként – négy évtizeddel ezelőtt, 1952-ben hozták létre azok, akik időben felismerték,

hogy egy szervezett könyvtárellátás része lehet a nemzet kulturális értékeinek, szolgálhatja a magyar könyvkultúra gazdagodását, védelmét.

Akkor, az 50-es évek elején a falusi könyvtárak száma rövid időn belül meghaladta a négyezretet. A gyors ütemben létrehozott hálózat nem rendelkezett szakképzett könyvtárosokkal, hiányoztak a szakszerű, a szakmai követelményeknek megfelelő működési feltételek. Szükségessé vált tehát egy olyan könyvtári, könyvkereskedelmi központ létrehozása, amely gondoskodik a könyvtárak állományának fejlesztéséről, a könyvek könyvtári használatra való előkészítéséről, a könyvtárak berendezéséről, felszereléséről.

Nehéz a négy évtizednyi múlttól röviden beszámolni. A könyvtárak ellátásának tapasztalatairól nyilván nemcsak mi, hanem az érintett könyvtárak munkatársai is szólhatnának.

A szerződési fegyelem betartása, a szállítások ütemezettsége, a tájékoztató munka tökéletesítése egyaránt érdeke volt a megrendelőknek és a könyvtárellátónak.

Időközben változott a gazda, a könyvkereskedelem többszöri átszervezése miatt az Állami Könyvter-

jesztő Vállalat helyett a Könyvértékesítő, majd a TÉKA feladata volt – egybekellett – a könyvtári ellátás szervezése, irányítása, felügyelete.

Az elmúlt három-négy esztendőben a magyar könyvszakma térképe alaposan átrajzolódott. Miközben a könyvtárak ugrásszerűen emelkedtek, szinte mértéktelen, és főleg követhetetlen számban születtek új könyvkiadók. A könyvkínálat számszerű gyarapodásával egyidőben, a csődhullám, a fizetéképtelenség utolérte a könyvkereskedelmi vállalatokat is. Megkezdődött egy kiutat kereső privatizációs folyamat, amely elvezetett a nagyvállalatok megszűnéséhez, a kiadói szerkesztők, a szakképzett könyvesbolti eladók – jelentős számban történő – elbocsátásához, könyvesboltok, pavilonok, sőt néhol könyvtárak bezárásához. Ebben a válságos szakmai helyzetben komoly veszélybe került a könyvtárellátás is.

Úgy tűnt, hogy a könyvkereskedelem csődjé maga alá temeti a 40 éve működő szervezetet. Az érintett könyvtárosok, könyvkiadók felismerték, hogy most csakis az összefogás, az együttműködés, a közös kiűtkeresés hozhatja meg a megfelelő megoldást.

Ez a szakmai szándék és elszánt akarat eredményezte, hogy 1991. november elsején létrejöhetett, megalakult az új Könyvtárellátó, most már önálló vállalatként. A megalakulásakor úgy ítéltük meg, hogy nem sajtótájékoztatóval, nyilatkozatokkal ünnepeljük a megalakulást, hanem tetteinkkel, munkánkkal, eredményeinkkel bizonyítjuk a szervezet életképességét.

Az elmúlt egy esztendő alatt közel 17 millió forint értékű beruházással megteremtettük a folyamatos szakmai munka alapvető feltételeit. A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete volt oktatási központjának helyén – némi átalakítással – raktárat építettünk. A vásárolható, megrendelhető állományt számítógépen

tartjuk nyilván, vásárlóink a ma megnyíló mintateremben lévő könyvek segítségével tájékozódhatnak a kínálatról.

A könyvtárak katalóguscédulával és könyvtári használatra előkészítve vihetik el az igényelt példányokat. A szállítás gyorsítása és zavartalan folyamatossága érdekében raktárházunkban egy galéria-szintet építettünk. Ennek is köszönhető, hogy egy esztendő alatt mintegy 210 millió forint értékben több mint 1 millió kötetet szállíthattunk.

E gazdasági, pénzügyi tény ismeretében nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk szakmai partnereinknek, a könyvkiadóknak, a könyvtáraknak, a nyomdáknek, hogy a Könyvtárellátó Vállalat fizetőképes, ígéreteihez híven továbbra is vállalja kötelezettségeinek teljesítését.

Belső rekonstrukciós programunkat, a szervezeti modell megteremtését a szállítások szüneteltetése nélkül tudták teljesíteni.

Köszönet illeti munkatársaimat, valamint megkülönböztetett szeretettel a 3-4 évtizede itt dolgozó kollégákat, hogy együttesen, szorgalommal, türelemmel, példás szakmai felkészültséggel bebizonyították, hogy a Könyvtárellátó Vállalat képes feladatainak megoldására.

Tisztelt Vendégeink! Ahogy bevezető szavaimmal jeleztem, mai ünnepi találkozásunk célja a visszacmlékezés mellett egyúttal mintatermünk megnyitása is. Egy korszerű kereskedelmi egység létrehozása fontos a kiadóknak, a könyvtárosoknak, a könyvbarátoknak egyaránt. Jóleső érzéssel mondhatjuk el, hogy ilyen jelentős mértékű beruházás mellett teljesíteni tudtuk a magunk elé tűzött terveket. Változatlanul, szakmai-pénzügyi tekintetben is igyekszünk hiteles, megbízható partnerek lenni, maradni. A korrektség, a tisztaság, az együttműködési szándék azt hiszem alapvetően fontos feltétele nemcsak a könyvtári ellátásnak, hanem az egész könyvszakmának.

Végezetül köszönettel tartozom mindazoknak, akiknek döntési felelőssége nélkül itt ma nem ünnepelhetnénk. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium vezetői és munkatársai hittel és bizakodva vállalták, hogy támogatják egy új szervezet, a Könyvtárellátó Vállalat létrehozását. A megelőlegezett bizalmat igazolja a szervezet megerősödése, a mintaterem és a raktárház mai átadása.

E rövid ünneplés után természetesen további tennivalók várnak ránk, hisz feladatunk, felelősségünk nem csekély. Végezetül *Illyés Gyula* számomra kedves gondolatát idézném, amely üzenetértékű is: „... ahol négyöt ember valami tisztességesre társul, ott már egy darab haza van”.

Köszönöm figyelmüket.

Maróti Istvánné beszéde után a jelenlévő két helyettes művelődési és közoktatási államtitkár közül először *Fekete György* emelkedett szólásra. Ő a következőket mondotta:

Maróti Istvánné teljes szakmai pályája, végzettségével összhangban, a könyvtárosi-népművelői tevékenységhez kapcsolódik. Könyvtárosként, könyvtárvezetőként szerezte meg mindazokat a tapasztalatokat, melyek jelenlegi beosztásában oly nagy mértékben lehettek segítségére. A

Könyvtárellátó Vállalat megalapítása előtt a TÉKA Könyvtárellátó Főosztályát vezette, már ebben a beosztásban a könyvtárellátás érdekében több korszerűsítő megoldást kezdeményezett, amelyeket az új vállalat létrehozása után rendkívül határozottsággal és nagy szakmai körültekintéssel ültetett át a gyakorlati életbe. Az új vállalat egyéves működése alatt irányításával megtörténtek azok a legfontosabb fejlesztések, amelyek a hatékony könyvtári igények kielégítéséhez kielégítő szolgáltatásként szükségesek. Egyéves vezetői tevékenysége alatt korrekt munkakapcsolatokat alakított ki a könyvtárakkal és stabilizálta a vállalat gazdálkodását. Ezek után engedtessek meg nekem, hogy ezt a kitüntetést átadjam, amelynek szövege így szól: „a Magyar Köztársaság Művelődési és Közoktatási minisztere Maróti Istvánnénak a »Művelődés Szolgálatáért« díjat adományozza 1992. október 16-án. *Andrásfalvy Bertalan* miniszter”.

Fekete György helyettes államtitkár ezután köszöntötte, meggratulálta, és kicsiny borítékkal látta el a Könyvtárellátó három legtöbb időt lehúzott, leghűségesebb és legeredményesebb munkatársát. Természetesen mindhárman hölgyek voltak: *Faluközi Ferencné*, *Kulcsár Valéria*, és *Moharos Benjáminné*.

Az egyre meghittebbé, otthonosabbá váló ünnepség következő szónoka (ha ugyan illik e megnevezés egy joviálisan kötetlen, baráti kedves, a causerie műfaját mesterien érvényesítő előadóra) *Gábor József* helyettes államtitkár volt. Ismerősöknek, ismerős témáról beszélt, így épp csak fel kellett idéznie, mibe került, mennyi vitába, mennyi ellenállás legyőzésébe, mennyi furfangba, hogy a jelenlévők évfordulót ülhetnek. Köszönetet mondott az „egész szakmának”, kiemelte egyesek, köztük a

könyvtári osztály vezetőjének, *Sóron Lászlónak* az érdemeit, majd – nem is épp váratlan fordulattal – arra emlékeztetett, hogy mi áll, minő kemény munka és minő kemény fordulatok a most ünneplő, jubiláló vállalat előtt.

Kedves, derűs mosolyával azonban el is vette komorabb szavainak élet, semmiképp sem rontotta meg azok hangulatát, akik beszéde után – követve a szíves invitálást – a szendvicsekkel és poharakkal megterített asztalok felé voltak indulóban.

Vállalkozási Információs Projekt

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete keretében, együttműködve az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumával és a Könyvtári Egyesüléssel, 1992. október 15-én megalakult a Vállalkozási Információs Projektet szervező együttműködési kör. A projekt célja, hogy

1. az egyetemi, valamint az országos szakkönyvtárakban és megyei könyvtárakban máris rendelkezésre álló, a vállalatok piaci szerepléséhez, gazdálkodásához és technológiai fejlesztéséhez szükséges információkat az érdekeltekhez eljuttassa;

2. együttműködve a vállalkozási információ területén érdekelt különféle szervezetekkel – szervezeten illeszkedve a kormány vállalkozásfejlesztési programjához – a magyar nemzetgazdaság szereplőinek tevékenységét elősegítő információs szolgáltatásokat hozzon létre és működtessen;

3. a könyvtári infrastruktúrát a vállalkozási információs igények kielégítése érdekében hasznosítsa.

A projekt résztvevői: József Attila Tudományegyetem Központi Könyv-

tára, Miskolci Egyetem Központi Könyvtára, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára, Veszprémi Egyetem Központi Könyvtára, Deák Ferenc Megyei Könyvtár (Zalaegerszeg), Eötvös Károly Megyei Könyvtár (Veszprém), Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár (Nyíregyháza), Baranya Megyei Könyvtár (Pécs), Békés Megyei Könyvtár (Békéscsaba).

Ez a kör nyitva áll további csatlakozó könyvtárak és más információs intézmények előtt.

Projekt menedzserekként a kooperációs kör *dr. Huszár Ernő*nét (Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára főigazgatója), *Szántó Pétert* (az Országos Műszaki Könyvtár igazgatója) és *Baranyi Györgyöt* (a Deák Ferenc Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese) bízta meg. A titkári teendőket *Hegyi Tamás* (a Művelődési és Közoktatási Minisztérium könyvtári osztályának munkatársa) fogja ellátni. A projekt a Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatásával indult meg.

HELYZETJELENTÉS SVÉDORSZÁGBÓL

A svéd szélmalmokkal való küzdelmek rövid szünetében írom ezt a levelet. Nem lehetetlen, hogy egyesek egy aprópénzét veszített milliomos sóhajtozásának fogják fel soraimat. Szülőházam problémái aggasztanak, de a másodikéi, amelyeket reggeltől estig érzek, testközelségük miatt szomorítanak el.

Könyvtáros vagyok, nem közgazdász. Ezért nem tudom, hogy Svédország gazdag-e vagy szegény. A politikusok, és nyomukban a velem együtt tudatlan tömegkommunikáció, szegénynek állítja. A svéd ember bízik a hatóságokban, ezért szegénynek véli magát. És mi akar lenni a szegény ember? Gazdag, természetesen. És elhiszi, hogy lesz aranytojás.

Az uppsalai Városi Könyvtár minden harmadik alkalmazottját el kívánja bocsátani. A tudományok városa feladta ambícióit. A nagy kikötőváros, Göteborg, könyvtárfiókokat zár be, a stockholmi Városi Könyvtár költségvetése milliókkal csökken. Az ország legtöbb részéből fiókok bezárásáról, mozgókönyvtárak leállításáról jönnek a hírek. A svédek egy része, talán a zöme, habár nem tapsol, de elhiszi, hogy a kiadások nagyszabású csökkentése egy szép jövő záloga. A többiek skizofrénen bandzsítanak a jövőbe. A nagyszabású takarékoskodást nem vetik el, de tragikusnak tekintik a kultúra rombolását.

A hivatalnokok feladata követni a megválasztottak határozatait. Azelőtt a szakember javasolt és a politikus elutasított, módosított vagy egyetértett. Ma a politikus alig kérdez már; javasol is, dönt is. De a kultúrpolitikus, ugyanúgy, mint a könyvtár alkalmazottja, kettősségben él. Hisz az ország nehézségeiben, és nincs ereje a kultúra vívmányait védeni. Egyoldalú volna azt állítani, hogy elszegényedésünk csak bajjal jár. A szegény ember fantáziáját a korlátozott anyagi helyzet ösztökélheti is, de sajnos gyakran csak fásulttá teszi. Az alkalmazottak – jobb esetben – racionalizálnak a munkahelyeken vagy könyvtárközi együttműködések szerveznek.

A könyvtárak aranytojást tojó tyúkjá a számítógépesítés. A számítógépek

korszerűsítik a bibliográfiai szolgálatot, a kölcsönzést, sok monoton könyvtári munkát, a statisztikát. A számítógépesítésről még akarva sem lehet mást, mint jót mondani. De a gépesített világ szebb jövőjének tengerén elsüllyed a könyvtárak armadája. Milliókat fordítanak a gépesítésre, az alkalmazottak képzésére. Gépesíteni – persze – kell, de egy ilyen nagy kiterjedésű országban fiókok is kellene.

A svédek azt mondják hazájukról öngúnyal, hogy ott egyszerre csak egy igazságnak van helye. Most a gépesítés a szent tehén, az egyetlen igazság.

A nyereszkesedő az olvasók közös nevezőjét keresi. A könyvtárak is beengednek nem keveset a nagyon keresett könyvekből, de a könyvtár értelme nem ebben van. A nem kifizetődő, speciálisan egyéni és csoportos kultúrák szükségleteit csak a társadalom tudja kielégíteni. És mindannyian egyedi példányok vagyunk, és mindannyian tartozunk valamilyen csoporthoz (rokkant, bevándorolt, tanyán lakó stb.). A könyvtár mint intézmény képes kielégíteni ezeket az igényeket és garantálni azt a tarkaságot, ami a svéd demokráciának egyik legfontosabb alapköve.

A svéd népkönyvtár története ezt mutatja. Sok gyámságoskodás ellenére sokszínűséget, információt adott a kissé egyszínű társadalom polgárának. A svéd könyvtár persze gyenge ahhoz, hogy alternatívája legyen a szabad médiapiacnak, de ha ez se volna, akkor a sokrétű információ az ország lakosságának csak egy kis, kiváltságos részéhez jutna el.

Svédországban sokan szeretnének Európához tartozni. Az Egyesült Piac, az Egyesült Európa divatos szavak lettek itt. De igazán senki sem tudja, hogy ezek a szavak mit jelentenek. Az ország izoláltságát már régen a populista idegen (és az izoláltságból eredő honi) ízlés lazítja, és nem a jó értelemben vett, európai humanizmus. A könyvtárak fékezik és a jövőben is fékezhették ezt a folyamatot.

Egy ideszakadt látogatónak túlzottan tűnhet helyzetjelentésem, látván gyönyörű könyvtárainkat. De nem látja a penészt, amely ezeket belülről emészti, sem a szorongást, amelyet az alkalmazottak éreznek, a látogatók meg gyantának.

Egyelőre ennyit, bármily meglepő. A tervekről, mozgalmakról, melyek a helyzettel kívánnak számot vetni, talán később.

Gulyás Miklós

A magyarországi iskola millenniuma

996-ban, száz évvel azután, hogy őseink végképp birtokba vették a Kárpát-medence tájait, Szent Márton hegyén, a mai Pannonhalmán bencés kolostor létesült. Géza fejedelem, majd Szent István király kérésére az ország más helyein is tanyát vertek a bencések, a Szent Márton-hegyi őskolostor jelentősége azonban valamennyin túlnő, mert hiteles források szerint falai között kezdte meg működését az *első magyarországi iskola*, bár a Benedek-rendnek eredetileg nem az oktatás volt a legfőbb célja, a tanítás-nevelés mégis szerves része lett hittérítő-lelkiápolói tevékenységüknek; különösen nálunk Magyarországon kényszerülhettek erre a szerepre, hiszen első királyunk „pro stabilitate regni”, vagyis az *ország megerősítése céljából* hívta őket segítségül hazánkba. A bencések jóvoltából a Szent Márton-hegyi őskolostorban az akkori európai kolostori iskolák mintájára – és talán színvonalán is – folyt a munka: a növendékek az első időkben főleg olvasni és énekelni tanultak, természetesen latinul, hogy az egyházi szertartások legalapvetőbb tudnivalóit elsajátítsák, és ily módon felkészüljenek részben a hittérítő munkára, részben pedig a már keresztény hiten élők lelki gondozására.

A pannonhalmin kívül ezek közé az ősi alma materek közé tartozik a pécsi, győri, soproni, esztergomi, csanádi, székesfehérvári székesegyházi, illetve káptalani iskola is és még sok társuk. A pécsi például alig-alig lehetett fiatalabb a pannonhalminál, hiszen a források szerint Bonipert pécsi püspök az 1010-es évek elején (tehát alig évtizeddel később, mint ahogyan a Szent Márton-hegyi iskola létéről tudunk) latin nyelvkönyvet kért a frankföldi Chartres püspökétől (a könyvet meg is kapta). S a Szent Márton-hegyivel nagyjából egy időben kellett működnie az esztergomi, sőt a marosvári (csanádi) kolostori (káptalani, székesegyházi) iskolának is. Mindenesetre a Szent Márton-hegyinél korábban létezőről nem tudunk, ezért hitelesen tekinthetjük az *első magyarországi iskolának*.

1996-ban tehát éppen ezer éve lesz annak, hogy hazai iskoláról beszélhetünk. Millenniumunk természetesen – minden hiteles forrás ellenére – jelképes, hiszen az a bizonyos terem vagy szoba a Szent Márton-hegyi kolostorban, ahol az ifjak latinul mondogatták a Miatyánkot, méghozzá úgy, hogy magyarul is értsék az ima szövegét, nem a szó mai értelmében, hanem akkori funkcióját illetően volt iskola. Jelentősége mégis jóval több, mint oktatástörténeti, azt is mondhatjuk, hogy történelmi. *Mészáros István*, a téma kiváló hazai tudósa szavaival: „A magyarság akkor tette meg az első határozott lépéseket az európai kultúra melletti elkötelezettség, annak befogadása érdekében, amikor létrehozta az első magyarföldi iskolákat. Ezek azután az Európához szorosan kötődő kultúra szertesugárzó műhelyeivé váltak hosszú évszázadok idején, maguk is sajátos »magyar« színekkel gyarapítva az egyetemes európai kultúrát.

Kétségtelen: *a honfoglalással Magyarország földjét vették birtokukba őseink, az iskolák megszervezésével pedig az európai kultúrát*. Ez utóbbi – az európai kultúra – nélkül aligha lett volna megtartható és gyarapítható a másik, Európának az a földterülete, amelyet Magyarországnak hívunk.

Ezért »méltó és igazságos«, hogy az európai és a magyar kulturális életnek

egyaránt jelentős ünnepe legyen a magyar iskolázás megindulásának ezerszázados évfordulója 1996-ban..”

Felismerve az évforduló jelentőségét, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum a nyolcvanas évek második felében nekifogott a szervezésnek; először 1988-ban jelezte hivatalosan a Művelődési Minisztériumnak: magára vállalja a millenniumi előkészítéssel kapcsolatos szervezési és tartalmi munkát, de ehhez támogatást kér. E támogatást kezdetben meg is kapta, de amikor megfogalmazta javaslatait, a minisztérium „túl korainak” minősítette a lépést. Mit sem törődve a főhatósági bizonytalankodással, az OPKM neves kutatók fölkérésével előkészítő bizottságot szervezett. Ennek az 1988-ban megalakult előkészítő bizottságnak az összetétele a következő volt: elnöke *Kardos József* egyetemi rektorhelyettes, az OPKM múzeumi osztályának vezetője; titkára *Jáki László*, az OPKM tudományos titkára; tagjai a négy fölkért kutató – *Benda Kálmán*, *Horváth Márton*, *Kelemen Elemér* és *Mészáros István* – továbbá *Balázs Mihály*, az OPKM főigazgatója és *Horváth Tibor* főigazgató-helyettes. A négy kutató az OPKM fölkérésére vállalta, hogy tanulmányokat készít az ünnepi megemlékezések módjáról, ezzel kapcsolatban terveket dolgoz ki, és javaslatot tesz az ünnepség egyik legfontosabb eseményére, a központi kiállításra, annak kereteire és tartalmára.

Az említett tanulmányok határidőre megszülettek, és a bizottság elnöke, *Kardos József* is elkészítette a négy tanulmány összefoglaló elemzését. Azóta mind az öt dolgozatot megjelentette az OPKM. Az előkészítő bizottság egyik utolsó ténykedése az volt, hogy javaslatot készített a millenniumi Emlékbizottság összetételére, amelynek végleges névsora 1991 második felére alakult ki.

Az Emlékbizottság 1992. január 10-én a Magyar Tudományos Akadémia felolvasótermében megtartotta első ülését. Igazán tekintélyes tisztikara született: elnöke *Kosáry Domokos*, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, társelnökei *Andrásfalvy Bertalan* művelődési és közoktatási miniszter, *Csoóri Sándor*, a Magyarok Világszövetségének elnöke, *Demszky Gábor* Budapest főpolgármestere és *Várszegi Asztrik* címzetes püspök, pannonhalmi főapát. A titkárság tagjai lettek: *Bodó Sándor* minisztériumi főosztályvezető, *Kardos József* egyetemi docens és *Kelemen Elemér*, az OPKM főmunkatársa. Az Emlékbizottságnak összesen negyvenhét tagja van, közöttük a tudomány, a kultúra, a művészetek és a társadalmi-gazdasági-politikai közélet jeles személyiségei.

Az Emlékbizottság alakuló ülésén felhívást fogadott el „a magyarországi iskola millenniumának megünneplésére”. Ennek idézzük a legfontosabb gondolatait: „Terveink sorában az első helyen említendő a magyar iskolatörténet tárgyi emlékeinek felkutatása és bemutatása, iskolai gyűjtemények létesítése, helyi és országos kiállítások rendezése. E megemlékezésnek központi eseménye lehetne a ma még hiányzó állandó iskolatörténeti kiállítás, a valóságos pedagógiai múzeum megteremtése.

A millennium alkalmat ad a magyar neveléstörténet forrásainak, dokumentumainak feltárására és közreadására. A szakmai konferenciák a hazai művelődés- és neveléstörténet újabb eredményeinek bemutatása mellett a nemzetközi kitekintést is lehetővé teszik.

Az Emlékbizottság reméli, hogy a magyarországi iskola millenniuma az egész ország, sőt a határainkon kívül élő magyarság közös ügyévé válik.

Felkérünk minden nevelési-oktatási intézményt, hogy a diákok és a nevelők, az oktatók és a hallgatók összefogásával tegyenek meg mindent intézményük múltjának minél gazdagabb, teljesebb feltárására, hogy hagyományaikkal is segítsék a jelen mindennapi feladatainak megoldását.

Kérjük az egyházakat és a vallási közösségeket, hogy gazdag tapasztalataik-

kal, egyházi és iskolatörténeti gyűjteményeik megújításával kapcsolódjanak be az ünnepi eseménysorozatba.

Felkérjük a helyi, a megyei és az országos közgyűjteményeket, kulturális és tudományos intézményeket, hogy munkájukban, közművelődési tevékenységükben megkülönböztetett figyelmet szenteljenek a magyar iskola ezeréves történetének.

Felkérjük a helyi és a megyei önkormányzatokat, valamint az oktatásügyben érdekelt állami, társadalmi, politikai és nemzetiségi szervezeteket, hogy részvételükkel, erkölcsi és anyagi támogatásukkal segítsék a helyi és az országos programok megvalósítását.

Kérünk mindenkit – itthon és külföldön –, hogy járuljon hozzá a millennium méltó megünnepléséhez”.

*

A felhívásból is nyilvánvaló, hogy 1996-ban országos ünnepségre kerül sor. S ha még azt is hozzátesszük, hogy mindez egybeesik a magyar honfoglalás 1100. évfordulójával, máris bizonyosak lehetünk benne, hogy nagyszabású, európai színvonalú és tartalmú ünnepségsorozat tanúi és részesei lehetünk.

A millenniumi előkészületekben – és majd magukon az ünnepségeken – az iskolák mellett központi szerepet játszanak a közgyűjtemények, s közülük is első helyen a könyvtárak. Erre a szerepre a felhívás is céloz, de anélkül is világos, hogy a könyvtárakra, könyvtárosokra jelentős feladatok hárulnak. Elsősorban az iskolák részéről, ugyanis valószínűleg megismétlődik a múlt század végi dokumentumkeresés, forráskutatás. Csak emlékeztetőül: a honfoglalás ezeréves évfordulójára miniszteri rendelet írta elő, hogy az iskolai értesítők (évkönyvek) 1894–96-os köteteibe valamennyi intézet történetét „részletekre kiterjedően” meg kell írni, ami azt jelentette, hogy a kezdetektől fogva nyomon kellett követni egy-egy iskola történetét. Valóságos virágkorát élte ezekben az években a neveléstörténet-írás. Egyetlen középiskola sem akadt, amelyik ne írta volna meg történetét, sőt szakiskolák, majd polgári iskolák és az elemi iskolák közül is sokan hozzáfogtak történetük feldolgozásához. Ettől az időtől kezdve kerülnek az értesítőkbe minden évben rendszeresen az intézmény történetét feldolgozó tanulmányok, illetve azok a rovatok, amelyekben évről évre

röviden összefoglalják az adott iskola történetét. Jórészt ennek a száz évvel ezelőtti miniszteri rendelkezésnek köszönhetjük, hogy sokat, esetenként majdnem mindent tudunk a középiskolák egy részének 1896 előtti eseményeiről.

Méltó lenne a millenniumhoz, ha most megismétlődne az a száz évvel ezelőtti dokumentumkeresési, forráskutatási láz. Erre céloz a felhívás, amikor munkára biztatja az iskolákat, s remélhetőleg ezúttal is minisztériumi ajánlás támogatja a vállalkozó szellemű pedagógusokat.

A könyvtárak közreműködése nélkül azonban ezek a feladatok aligha teljesíthetők, s jó lenne, ha a könyvtárosok előre fölkészülnének a várható igények kielégítésére. Valószínű, hogy elsősorban az 1896 utáni dokumentumok iránt lesz érdeklődés, s leginkább az intézmények 1945 utáni történetének hiteles feldolgozásához lesz nagy szükség a könyvtárosok segítségére. Nagyjából előre látható, hogy pedagógusok és diákok egyaránt hely- és iskolatörténeti dokumentumokat, neveléstörténeti jellegű kézi- és segédkönyveket, továbbá főiskolai értesítőket keresnek és kérnek elsősorban. Várhatóan erőteljesen növekedni fog a könyvtárközi kölcsönzések száma. Írásos források hiányában különösen a diákok gyűjtik majd a szóbeli visszaemlékezéseket, legtöbbször éppen a könyvtárak közreműködésével. Remélhetőleg a könyvtárak nem idegenkednek ettől a feladattól, márcsak azért sem, mert az emlékezéseket rögzítő dolgozatokat, magnófelvételeket a jövőre gondolva maguk is elhelyezhetik dokumentációs állományukba.

*

A millenniumi előkészületek és ünnepek tervét, szervezeti kereteit és tartalmát nagy vonalakban az előkészítő bizottság által fölkért kutatók lényegében kidolgozták, erre az Emlékbizottság is áldását adta. Az OPKM vezetői azonban arra is gondoltak, hogy valamiképpen az anyagi-pénzügyi hátteret is biztosítani kell. S azt már előre látni lehetett, hogy kizárólag főhatósági finanszírozással nem lehet megoldani a feladatot. Az OPKM vezetősége ilyen megfontolásból alapítványt létesített „az ezeréves magyarországi iskola jegyében”. Az alapítvány napjainkban is örvedetesen gyarapszik, s lehetővé vált annak a pályázatnak a meghirdetése, amely neveléstörténeti források feltárására és kiadására; a magyar iskola nemzetközi kapcsolatainak, illetve nemzetközi hatásának feltárására és feldolgozására; iskolatörténeti gyűjtemények, múzeumi bemutatóhelyek, kiállítások létesítésére, bővítésére; továbbá muzeális értékű tárgyak gyűjtésére, konzerválására, restaurálására hívja föl az érdeklődők figyelmét.

Az OPKM alapítványi kiadásban megkezdte a régi tankönyvek *hasonmás* közreadását; elsőként *Kosáry Domokos* 1945-ös történelem tankönyvét és egy 1936-ban készült színes ábécéskönyvet adott ki. De készül az értesítőirodalom bibliográfiája, sőt repertórium, továbbá – sok egyéb mellett – a magyar nevelésügyi és neveléstörténeti irodalom minden eddiginél átfogóbb és egyetemesebb bibliográfiája is.

A terveket – és az első eredményeket – tovább sorolhatnánk. Annyi bizonyos: a magyarországi iskola millenniuma a honfoglalás 1100. évfordulójának szerves részeként nemcsak hazai esemény lesz, hanem remélhetőleg széles körű európai érdeklődésre is számíthat. Igazi jelentőségét természetesen nem az ünnepi szónoklatok adják, ha mégoly fennkölt fogalmazásuk is lesznek, hanem az a sok ezer meg tízezer gondolat és tett, amelyek az évfordulós ünnepekből is erőt és hitet merítve a mai magyar iskola megújításán, szellemi és anyagi jobbtításán fáradozik.

Balázs Mihály

Fekete doboznak tűnt, tünhetett mindenki számára az Országos Széchényi Könyvtárban folytatott számítógépesítési munka, jóllehet sem a Széchényi Könyvtár nem takarékoskodott a különböző információkkal, sem a szaksajtó nem árult el érdektelenséget az ügy iránt (csak a *Könyvtárosban* kb. féltucat cikk, interjú, mi egyéb látott napvilágot e témakörben). A dolog merituma azonban – érthető okokból – mégis homályban maradt. Homályban, mert az apróbb-nagyobb részletek nem álltak össze, mert az egészet, a „totalitást” csak bizonyos metszeteiben kaphatta meg az érdeklődő. Márpedig nem kétséges, hogy az OSZK számítógépesítése nemcsak az OSZK ügye, hiszen a rá alapozott (alapozható, alapozandó) szolgáltatások köre befogja az egész országot, eminenter beleszólnak a legkülönbözőbb könyvtártípusok,

könyvtári hálózatok munkájába, terveibe, fejlesztési koncepcióiba. Éppen ezért kiemelkedően fontos és közérdekű az OSZK vezetésének az a döntése, hogy a legkülönbözőbb könyvtárak számára, a szakemberek széles köre számára „bemutatókat” tart. A számítógépesítéssel a legbensőbb kapcsolatot tartó munkatársai (*Berke Barnabásné, Szücs Jenőné, Sipos Márta*) több lustrumban, különbözőféle könyvtárosi csoportozatok számára bemutató előadásorozatot, beszámoló-bemutató előadásokat tartanak, hogy mindenki számára világossá váljék, hol tart most az OSZK számítógépesítése, mi a jelenlegi helyzet, hogyan épülnek erre a különböző szolgáltatások, mik legyenek ezek, mi az, ami már van és mi az ami még várható, mi lehetséges (és kívánatos) és mi nem stb. Ezekben a beszámolókon persze szó esik arról is, hogy milyen gondjai, problémái, megoldási lehetőségei vannak a Széchényinek, mi az, ami egyelőre csak álom stb. E beszámolók-megbeszélések, amelyeken természetesen elhangozhatnak a kételyek, vélemények, kérdések, ellenjavallatok is, már megindultak. A közművelődési könyvtárak vezetői, legfrissebben az egyetemi könyvtárak igazgatói már élhettek az információszerzésnek ezzel a közvetlen lehetőségével. Sor kerül a többiekre is. Hogy azonban ne csak a vezetők, ne csak azok, akik sokszor legkevesébé értenek a számítógépesítés csínjához-bínjához, részeshessenek az OSZK első kézből származó információiból, a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* legközelebbi számai egyikében közkinccsá igyekszik tenni Berke Barnabásnéék „édes” titkait.

Az MTA Könyvtára
„Pro Bibliotheca Academiae Scientiarum Hungaricae”
alapítványának Kuratóriuma pályázatot hirdet
az alábbi témákban:

1. *Stein Aurél a nemzetközi kutatásban.* (Könyvészeteti megközelítés.) A pályamű foglalja össze Stein Aurél sokirányú kutatásait, vagy mutassa be ennek egy aspektusát a szakirodalom alapján. Az összefoglaló áttekintés jól kiegészíthető Stein Aurél tudományos tevékenységének bibliográfiai számbavételével.

Önálló Stein Aurél bibliográfia készítése.

2. *Az Akadémia hivatalos folyóiratainak* (évkönyv, névkönyv, értesítő, értekezések, osztályközlemények, Akadémiai Közlöny, Magyar Tudomány) *kiadástörténete és ezek elemzése.* A téma tárgyalható összességében, vagy egyes folyóiratok vonatkozásában.

3. *Változások a könyvtári tájékoztatás elméletében és gyakorlatában,* különös tekintettel a magyar könyvtárakra.

A pályázatokat az MTA Könyvtára címére kérjük eljuttatni:

MTA Könyvtára
1361 Budapest, Pf. 7.
V., Arany János u. 1.

Beküldési határidő: 1993. szeptember 1.

Díjak témánként: I. díj – 60 000,- Ft

II. díj – 40 000,- Ft

A sikeres pályázatok kiadását az MTA Könyvtára saját sorozataiban lehetővé teheti.

A pályázat eredményét 1993. november 3-án, az Akadémia alapításának, ill. az új könyvtáráépület felavatásának évfordulóján hirdetjük ki.

A Kuratórium Titkársága

Berzsenyi Dániel: A magyarországi mezei szorgalom' némelly akadályairól

Kölcsey méltatlan támadása után „a félhalálba befagyott öregúr” (Németh László), az alig 40 éves Berzsenyi Dániel elhallgatott mint költő – csak néhány verset írt élete hátralevő két évtizedében –, de megszólalt a tanulmányíró. Esztétikai nézeteiről legutóbb Nemeskürty István publikált *A bibliai örökség* című kötetében. Elméleti munkáit úgy jellemzi, mint „a kor legjobbainak színvonalán mozgó, egy Kierkegaardot megelőző költői gondolkodás” termékeit. Talán túlzás a költőt mint nagy teoretikust bemutatni – főleg nemzetközi „mezőny”-nyel összevetve –, de mindenképpen helyes és üdvözlendő minden olyan törekvés, ami Berzsenyit, a tanulmányíró-t hozza közelebb az olvasókhöz. Értekezései között az 1833-ban írt, de csak halála után megjelent *A magyarországi mezei szorgalom...* különleges helyet foglal el. Az alig 70 oldalas írás a felvilágosodás (Berzeviczy Gergely, Tessedik Sámuel) parasztsággal, nemzetgazdasággal foglalkozó művei és a reformkor nagy nemzedékének hasonló tárgyú publikációi között teremti meg a kapcsolatot. Hatott rá Széchenyi is, a *Hitel* gondolatai felfedezhetők értekezésében – a bevezető utalás „a köztünk megjelent *genius*”-ra félreérthetetlen –, de nem annak továbbgondolásáról van szó, egy önálló személyiség fejt ki véleményét a parasztság helyzetéről. És mert a gazdálkodás a korabeli Magyarország életének meghatározó területe volt, a tanulmány érinti a XIX. század első harmadának valamennyi fontos kérdését. A mezőgazdaság – „a mezei szorgalom” – csak kiindulópont, ahonnan elrugaszkodik a niklai remete és rendszerezi a nemzet sorskérdéseire adott válaszait.

A fő kérdés számára a magyarság erkölcsi romlása, amely miatt „több adót fizet nemzetünk, mint a legzsaroltabb nép a maga zsarnokának”. Ezért foglalkozik részletesen a neveléssel, oktatással. Az ifjakat mesterségekre, hasznos dolgokra kell tanítani. A magyar és a német közötti vagyoni, életmódbeli különbségek fő okát éppen abban látja, hogy „majd minden német tud valami kis mesterséget”. Berzsenyi nem rest gyakran kemény szavakkal ostromozni a nemzetet. Roppant érdekesek azok a megfigyelései a népelet köréből, melyeket talán túl gyakran általánosít, de mindenképpen arra utalnak, hogy az író nyitott szemmel járt a világban. Megfigyeli, hogy a németek között a nők is csépelnek, szántanak, a férfiak kötnek, fonnak, „a két nem minden munkában egyenlően részt vesz”. Polgárosodás, lehetne a kulcsszó Berzsenyi számára. Egy olyan társadalom, olyan Magyarország képe lebegett előtte, amelybedn mindenkinek feladata van, senki sem henyél, nem „dohányzik és furuglál”, hanem a nemzert fáradozik. Vannak persze Berzsenyi gondolatai között olyanok is, amelyek érthetőek voltak a maga korában, de a történelem már jócskán túlhaladta azokat. Ilyen mindenekelőtt a magyarosítás erőltetése: „minden idegen nyelvű népeinket hazánk' főnépevel nyelvben és ruhában egyesíteni” kell. A Berzsenyi-féle magyarosítási program egyszerű: az iskolát véli legalkalmasabb helyének, a két nem gyermekeit „csinos magyar öltözeten” addig oktatnák magyar nyelvre és különböző hasznos ismeretekre, „míg tőkéletes magyarokká és hasznos polgárokká idomulnak”.

Írása végén valóságos utópiát vetít az olvasó elé. Egy XX. századi kommuna képe bontakozik ki a tanulmányból, ahol a nép nemcsak az egész gazdálkodást végzi együttes erővel, de még „*konyhát és asztalt is közöset tartana*”, és egy „*háznépet*” alkotna. Nemcsak a termelés költségei csökkennének így, hanem a közösség „*minden asszonyt munkára fordíthatna s az által a egész néperőt megkettőzhetné*”, és e nyájas életből „*olly patriarchális világ fejlődnék, mellynél szibbet és jobbat képzelní sem lehet*”.

A Somogy Megyei Könyvtár tetszetős kiadványának megjelentetése fontos tett volt. Hozzájárulhat Berzsényi, ha nem is ismeretlen, de mindenestre elfelejtett és keveset méltatott tanulmányírói munkásságának megismeréséhez. És lehet-e „*egy igen szép jövőndő felé (...) útmutatónk*” más, mint „*holmi gondolatok*” megvitatása? (Az 1842-ben Berzsényi Dániel összes művei 2. kötetében megjelent tanulmány hasonmása. Szerk. Tüskés Tibor. Kaposvár, 1991, Somogy Megyei Könyvtár. 71 p. 80 Ft.)

Pogány György

A Miskolci Városi Könyvtár kiadványai. A könyvtár Lévay József Tudományos Könyvtára 1986-ban jelentette meg a gyűjteményében őrzött iskolai értesítők katalógusát. Ez több mint 160 község, város különböző típusú oktatási intézményeinek az értesítőit sorolja fel, köztük a fővárosiakét (több mint 100-félét) és a felvidéki, erdélyi, kárpátaljai, vajdasági egykori magyar iskolákét is. A kiadvány az iskolák székhelye szerint írja le az értesítőket, így már akkor jelentős segítséget nyújtott a helytörténeti, a nevelés- és iskolatörténeti kutatásokhoz, az ezekkel összefüggő forrásanyagok összegyűjtéséhez. A további kutatómunkát (a gyűjtemény egyre szélesebb körű használatát) segítő, ezt követően tették közzé a szerzők az értesítők tartalmi feltárására is vonatkozó kódkatalógusukat.

A *Bálint Ferencné, Garamvölgyi Ernőné, Kis Józsefné* által szerkesztett *Iskolai értesítők cikk-katalógusa* természetesen nem adhatta közre (már csak terjedelmi okokból sem) a gondos feldolgozó munka során elkészült könyvtári cédulakatalógus teljes anyagát, hanem abból a leginkább közérdeklődésre számot tartó tanulmányok, értekezések vagy éppen szépirodalmi művek köréből válogatott több mint 2000 bibliográfiai tételel.

A leírások az ETO szakrendjét követő harmincegy tematikus fejezetben (azon belül betűrendben) kerültek elrendezésre. A fejezetek rövidke, könnyen áttekinthetők, ráadásul a szerkesztők leleményesen kerülték meg a tárgymutató készítésének dilemmáit (s nehézségeit) is: a kötet elején mintegy százhetven fogalomról, tárgyszóról közölnek egy olyan mutatót, amely a katalógus megfelelő szakcsoportjaira, fejezeteire utal. A kiadvány két, bizonyára leggyakrabban használt fejezete közül az egyik – Aradtól Zsolnáig – több mint félszáz település középiskolájának történetéről megjelent írásokat tárja fel.

A kódkatalógus másik fontos, s egyben legerjedelmesebb fejezete a személyi rész, amely az egyes pedagógusok életére, munkásságára vonatkozó közleményeket – méltatásokat, nekrológokat, áthelyezésekről, nyugdíjazásokról szóló híreket – tárja fel. Majdnem kilencszáz tételben, mert a szerkesztők – eléggé nem dicsérhető módon – ez esetben nem válogattak, hanem a teljes anyagot adták közre. Itt említem meg, hogy mind a két kötet névmutatója további jó lehetőséget kínál azok számára, akik tájékozódni kívánnak egy-egy pedagógusról, elsősorban azokról, akikről nem lelnek adatokat egyéb kézikönyvekben.

Arató Antal

A Téli Könyvvásár kínálatáról

Amint a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* szerkesztőbizottságának *Beköszöntőjé-*ből olvasóink megtudhatták, a lap törekedni fog „az értékes kortárs irodalom és az oktatást szolgáló művek elemző, kritikai értékelésére”. Ezúttal a Téli Könyvvásár kínálatát szemléljük, kiemelve a gazdag – ígért – termésből a legínycsiklandozóbb, legérdekesebb, legfontosabb műveket, éppen csak utalva az egyéb, szerintünk kevésbé fontos, vagy a könyvtárosok által jól ismert munkákra.

A Téli Könyvvásár hivatalos listájának élén – hagyományosan, nyilván azért is, mert él még a ki tudja mióta nem érvényes, vagy legalábbis többek által megkérdőjelezett fikció, hogy a magyar irodalom élén a líra, a költészet áll – természetesen a versek találhatók. A magyar és külföldi költők művei közül mindenekelőtt a nagy klasszikusok néhány munkájára érdemes a figyelmet felhívni. Megjelenik *Babits Mihály* Összegyűjtött verseinek mind ez ideig legteljesebb, filológiaiilag legmegbízhatóbb kiadása, ott is helye van, ahol a régebbi Babits-összesek (amelyek közül egy sem igazán összes) megtalálhatók. Immár klasszikusnak számít *Kálnoky László* is, a Nyugat harmadik nemzedékének, a Weöres Sándor, Radnóti Miklós, Vas István és mások neveivel fémjelezhető nemzedéknek egyik legjelentősebb, legrejtélyesebb, különösen öregkori lírájával a magyar irodalom első vonalába „ugró” alkotója, akinek első igazi Összegyűjtött versei jelennek meg, csaknem 700 oldalon nyújtva a teljes életművet. E kötetnek is ott a helye minden, akármily kicsiny közművelődési könyvtár polcain. *Arany János* oeuvre-jének egyik csúcsa kétségkívül balladáköltészete. Balladáinak *Zichy Mihály* illusztrációival valamikor réges-rég megjelent, nemzedékek számára népszerű és otthonos gyűjteménye ezúttal hasonló kiadásban jelenik meg, lehetővé téve az újabb generációk számára, hogy vonzó, kézre álló, az illusztrációk által is „értelmezett” módon ismerkedhessenek meg az Arany-összesekben sokszor bizony „eltűnő” nagy balladákkal. Megjelenik még *Petőfi*, *Radnóti* verseinek is teljes gyűjteménye, ezek csak akkor érdekesek egy könyvtár számára, ha a régebbiekből már csak kevés példány maradt. Új verseskötetettel jelentkeznek olyan fontos költők, mint *Balázsovics Mihály*, *Borbély Szilárd*, *Fabó Kinga*, *Gyurkovics Tibor*, *Kemenczky Judit*, *Lator László*, *Orbán Ottó*, *Tolnai Ottó* és *Tornai József*. A Téli Könyvvásár egyik kiemelkedő szenzációja kétségkívül *Villon* balladáinak *Faludy György* átköltésében való megjelentetése. Ezekről az átköltésekről igen ellentétes vélemények vannak forgalomban. Az bizonyos, hogy *Villon* hazai népszerűségét ezek alapozták meg, nem a filológiaiilag hiteles, pontos, csak épp a ma emberéhez nemigen közelálló *Villon*-fordítások. A kötetet akkor is érdemes beszerezni, a magyar irodalom ritka könyvsikereként a polcra helyezni, ha a balladákat nem *Villon*, hanem *Faludy* alkotásainak, ha nem műfordításoknak, hanem szabad átköltéseknek tekintjük. Még egy „*Villon*” kínál a vásár, a „svéd *Villon*”, aki ugyan az igazánál jóval később, a 18. században élt, de csavargó életformája, „társadalomalatti” elképzelései és törekvései erősen rokonítják a nagy franciával. *Bellmann*nak nevét sem igen hallhatta eddig a magyar olvasóközönség, pedig igazi világirodalmi rangú költő, érdemes kötetét mindenütt beszerezni és ajánlani.

A versek kínálatát a magyar szépprózáé követi a listán. Szépprózából persze

jóval több van, mint versből, ám a kínálat meglehetősen vegyes. Akad a listán obligát ünnepi, ajándékozásra szánt kiadvány (*Karácsonyi olvasókönyv*), olyan kiváló, néha egyenesen klasszikus munkák, amelyeknek ezúttal sokadik kiadása lát napvilágot (az ilyeneknél a könyvtárosnak illik utánanéznie, hogy is áll belőlük példányszám dolgában), így *Otlik*, *Tamási*, *Szerb Antal*, *Karinthy Frigyes*, *Esterházy Péter* regényei (Iskola a határon, Ábel a rengetegben, A Pendragon legenda, Így írtok ti – ez persze nem regény, de klasszikus –, Termelési regény). A legérdekesebbek azonban részint az új kiadások (*Hajnóczy Péter* Összegyűjtött munkáinak első kötete, *Berkovits György*, *Blasszauer Róbert*, *Géczi János*, *Hankiss Ágnes*, *Hász Erzsébet*, *Horváth Teri*, *Ilosvay Ferenc*, *Isztray Botond*, *Katkó István*, *Mátyus Aliz*, *Rákossy Gergely*, *Sásdi Sándor*, *Szapudi András* és *Tardos Tibor*) hosszú sora, részint az a néhány kiadvány, amely a hazánk határain túli magyar irodalomról tudósít (*Ótágú síp*, *Tudósítás egy ország elvesztéséről*). Szenzációnak, igazi csemegének Hajnóczy elbeszélései, Hankiss Ágnesnek a rendszerváltás éveit mitológiai, méghozzá héber mitológiai keretben bemutató prózája, *Nyíró József* Néma küzdelme (a szerző 1944-ben megjelent regénye), valamint Rákossy Gergely új elbeszélései (igaz a kötet a régebbiekből is tartalmaz egy csokorra valót) ígérkeznek.

A külföldi szépprózából leginkább a klasszikusok új kiadásai tűnnek szembe (*Balzac*, *Ezeregyéjszaka*, *Fontane*, *Hemingway*, *Victor Hugo*, *Lawrence* és *Heinrich Mann*), ám a könyvtárak-könyvtárosok számára ezek szinte érdektelenek (csak példányszám-kiegészítésre valók), annál fontosabbak a lista olyan elrejtett értékei, mint *Hesse* Sziddhártája, csodaszép, titokzatos-szimbolikus hindu legendája, amely egyszerre ősi és szinte posztmodern módon új, vagy a finn *Kontrotias* A kígyó pillantása című regénye, amely ugyan megjelent már magyarul 1986-ban, de akkor nyilván csak kevesen figyeltek fel rá (és vásárolták meg könyvtár-ruknak), időközben azonban kiderült róla, hogy világirodalmi rangú (és sikerű) remekmű, vagy *McCullough* Missalonghi hölgyei című regénye, amely a modern erotikus-pszichológiai regényírás egyik mesterműve. Akad sajnos a listán könyvtárak érdeklődésére számot semmiképp sem tartó kiadvány is, amelyeket azonban igen sok könyvtár – a „tömegek uszályába kerülve” – mégis be szokott szerezni (*Ingenheim: Sissy*, *Knittel: Amadeus*, *Krantz: Még viszontlátjuk egymást*).

*Garcia Marquez*nek két könyve is megjelenik. Az egyik (Macondóban hull az eső) magyarul már megjelent novellái és kisregényei mellett néhány újdonságot is kínál, a másik a szerző nagy regényei közé tartozik (A tábornok útvesztője), ott a helye az immár klasszikussá magasodott nagy író régebbi könyvei mellett. Sajátos izgalmat kínál *Semprun* műve, a De szép vasárnap!, amely úgy folytatja az író hajdani híres munkáját, A nagy utazást, hogy egyúttal az író azóta megtett világnézeti váltásáról, saját korábbi „filozófiájának” átalakulásáról is vall. *Updike* újabb, valószínűleg utolsó „nyúl”-történetével szerepel. Ebben (Nyúlszív) a regénysorozat főhőse a közeledő halállal, az öregség rémeivel néz szembe. A korábbi „nyúl”-regények olvasói joggal követelik kedvencük „végének” történetét is.

Színművet mindössze két kötetet kínál a könyvvásár, igaz, mindkettő fölöt-
több érdemes a figyelemre. Az egyik *Eörsi István* legújabb színdarabjait gyűjti össze (A szerző azt szeretné, ha a pofa egy kicsit hasonlítana a csomóra), a másik pedig Shakespeare összes műveinek (tehát nemcsak drámáinak, de hosszabb verseinek, szonettjeinek is) egyetlen kötetben való kiadása. Shakespeare művei igen sokféle edícióban hozzáférhetők, a most megjelent egykötetesre mégis érdemes felfigyelni: nyilván nem véletlen, hogy a szerző hazájában mindenkor az egykötetesek jelentették az „igazi” Shakespeare-t.

A szórakoztató irodalom (amelynek egyes darabjai fennköltebb címek alá rejtöztek) műveit nem érdemes felsorolni. Ezekből akad mindenféle: sci-fi, horror, bestseller, akciós történet, és – igaz csak egyetlen – értékes mű is: *Mark Twain* és *Jean Effel* fergeteges humorú „közös” munkája, az *Ádám és Éva* naplója.

Napjainkban – nem egy felmérés igazolja – a legtöbb olvasó érdeklődése a politika és a történelem felé fordul(t). Ilyen jellegű művekből is gazdag a Téli Könyvvásár választéka. Első helyen talán a legszélesebb olvasórétegek figyelmére méltó, népszerűbb, de tudományos hitelű munkákat érdemes számba venni. Ilyennek ígérkezik a *Bertényi–Gyapay* szerzőpáros friss szemléletű, a marxista, vulgármarxista sémáktól megszabadult Magyarország rövid története című munkája, *Ecsedy Ildikónak* a régi Kína történetét összefoglaló könyve (Császárok és alattvalók), *Haleckinek* nagy Európa-története (Millennium), valamint egy kollektív munka A háborúk világtörténetéről. Persze vannak olyan könyvek is, amelyeket inkább csak a történelemben járatosabb, iskolázottabb olvasók fognak forgatni: *Julier Ferenc* nagyszerű magyar hadtörténete (Magyar hadvezérek), *Jalsovszky–Tomsics–Hanák* műve, a Magyarország századfordulói várostörténetét feldolgozó monográfia (A tegnapi világ), *Macfarlane*-nek Az angol individualizmus eredetéről szóló eszméletörténeti összefoglalása, a *Pataky–Rozsos–Sárhidai* szerzőhármás hadtörténeti nagymonográfiája (Légi háború Magyarország felett) és még néhány. A könyvtáros szívét azonban nyilván a kézikönyvek, tájékoztatói műszerek sokasága fogja leginkább megindítani. *Bölköny Józsefnek* a Magyarország kormányait, *Rádóczy Gyulának* és *Tasnádi Gézának* a magyar papírpénzeket, *Ludwig Schubertnek* és *Rolf Seelmann-Eggebertnek* Európa királyi házait, *Pölöskei Ferencnek* Magyarország miniszterelnökeit bemutató munkái. A kézikönyvtárban (igaz csak a nagyobb könyvtárakéira gondolhatunk) van a helye a Times világtörténelmi atlaszának, a Springer kiadó Világtörténelmének, a Magyar Királyi Honvédség fegyverzetét bemutató kötetnek, *Gyárfás István* klasszikus, először száz éve megjelent nagy, négykötetes összefoglalásának (A jász-kunok története), valamint a Technika krónikájának, amely a technika történetét mutatja be az őskortól napjainkig, különös tekintettel a magyar feltalálókra, tudósokra.

Művelt olvasók fogják keresni a politikatudomány és történelemfilozófia olyan nagyjainak köteteit, mint *Vajda Mihály* vagy *Donáth Ferenc*. Van azonban a listán két olyan kötet, amelyre mindenkinek szüksége van (icsz), amelynek tartós népszerűséget jósolhatunk. Az egyik A rendszerváltás szótára, amely a nyelvi fordulatok, stílusesszékők, fogalmak és kategóriák változásain keresztül mutatja be a legújabb magyar történelmet, és *Varga Domokosnak*, a legmagasabb színvonalú ismeretterjesztés nagymesterének a magyarság történetét Mohácsig összefoglaló kötete, a Mogyeriektől Mohácsig.

A társadalomtudományok, az irodalomtörténet, a filozófia, a vallás és a művészetek történetének területén sok a viszonylag szűk körű igényt kielégíteni hivatott kiadvány. Nyilván csak szakemberek, illetve szakkönyvtárak érdeklődésére számíthatnak az olyan művek, mint a *Mádl–Vékás* szerzőpáros Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga című munkája, vagy *Moór Gyulának* a jogbölcsélet problémáit szárazó összefoglalása, de – persze egészen más okokból – kevesen lehetnek azok is, akiket mondjuk az okkult tanítások érdekelnek, és ezért *Rudolf Steiner* újabb könyvéhez, a Meditációs könyvhöz fordulnak, vagy akik hasonló kiadásban akarják tanulmányozni a 17. század olyan elfelejtett jelesének imakönyvét, mint *Hajnal Mátyás*. Azért persze ezeken a tudományterületeken is akad népszerű(bb) mű szép számmal. A világhírű neoliberais, Nobel-díjas közgazdásznak, *Hayeknek* a könyve (A végzetes ön-

hittség) korántsem hét pecséttel lezárt, szaktudományos monográfia, hanem villódzó szellemességű, hatalmas perspektívájú történetfilozófiai esszé. Ugyancsak ritka szellemi élmény (és magas rendű szórakozás), az olyan könyvek lapozgatása is, mint *Almásy Miklós* filozófiai belletrisztikája Amerikáról (Lég-hajó Manhattan felett), *Fejtő Ferenc* publicisztikai írásainak gyűjteménye, *Schopenhauer* „értekezése” a nemi szerelem metafizikájáról vagy a halálról, vagy akár *Vadas József* összefoglalása a magyar bútor 100 évéről (amely persze minden inkább, mint száraz bútortörténeti monográfia. A kézikönyvek közül mindenképp kiemelendő a négykötetesre tervezett *Encyclopaedia Hungarica*, amelyben szinte minden megtalálható a magyarsággal, történelmével, föld- és néprajzával, szimbólumaival, mártírjaival és emigránsaival kapcsolatban, ami az eddigi lexikonokból kimaradt. De nyilván sokan várják már a Magyar Larousse Enciklopédia második, a Világirodalmi lexikon – végre megjelenő – tizenharmadik kötetét is.

Igen sok szép képzőművészeti album is megjelenik a Téli Könyvvásárra, ám ezek árai olyanok, hogy a legtöbb könyvtáros csak a fejét rázhatja. Pedig olyan gyönyörűségek is akadnak köztük, mint *Fliedl* Klimt-monográfiája (persze rengeteg reprodukcióval), vagy olyan „pikáns” érdekességek, mint *Escher* grafikái és rajzai, hogy az újjászületett Sixtus kápolnát bemutató kötetről ne is szóljunk (Michelangelo freskói – 6500 forint).

A természettudományi, pedagógiai, orvostudományi, egészségügyi, sporttal, háztartással stb. foglalkozó könyvek közül csak néhányat emelünk ki, olyanokat, amelyek különben talán elmerülnének a szakkönyvek értékes, ám viszonylag keveseket érdeklő tengerében, vagy a divatos, ám nagyrészt értéktelen, efemer jelentőségű „népszerű” traktátusok között. Ilyen pl. az *Ian Nicolson–Patrick Moore* szerzőpáros két, egymáshoz szervesen kapcsolódó, igen gazdagon illusztrált könyve, a Nap és bolygói, valamint A világűr titkai. De nem kevésbé fontos – és érdekes – mű *Godet* Európa virágai – Meglátni, meghatározni, védeni című könyve, amely nem kevesebb mint háromezer fotón mutatja be földrészünk virágait, vagy *Rimóczi Imre* Gombaválogatója, amely nemcsak az ehető és mérges gombák biztos megkülönböztetésében segíthet mindenkinek, de részletesen szól a gombák tárolásáról, tartósításáról és elkészítéséről is.

Az ifjúsági irodalom „rovatban” persze megtalálhatók az „örök” könyvek, a Robinsontól Fekete István munkáig, Salten Bambijától *Tolkien* A babójáig, *Cervantes* lerövidített *Don Quijote*-jától *Knight* Lassie-jéig, ám könyvtárosok számára mindezek „banalitások”, a példányszám-kiegészítés kategóriájába tartoznak. Ám e művek sokasága mellett olyan csemegékkel is szolgálnak a különböző kiadók, mint a Veszélyben a világunk, amely gyerekek számára foglalja össze – kitűnően –, hogy miért is van szükség környezetvédelemre, illetve, hogy aki ezt már átlátta, mit tehet magáért és az egész emberiségért, vagy a Képes diáksztár, amely 10–16 évesek számára teszi lehetővé a nyelvi önképzést, azt, hogy biztosan eligazodjanak a szavak, fordulatok, szinonimák, antonimák felnötteknek is sok nehézséget jelentő világában.

Karácsony közeledtével persze jogait követelik és jogaikhoz jutnak a mesék is. Ezek között azonban kár szemlézni, hisz a mesekönyvek egyik alapvető (könyvtári) tulajdonsága, hogy sohasem lehet belőle feleslegeset venni. Itt a régi könyvek is újak, hiszen még Gerő Ernő anyósának műve (Öreg néne özikéje) is aktuális maradt minden rendszerváltás ellenére.

A bemutatott művek megjelenésük után azonnal megvásárolhatók a Könyvtárellátó Kódex Könyvruházában (Bp. V., Honvéd u. 5.) vagy a Mintateremben (Bp. XIII., Váci út 19.). A könyvek ismertetői 1993 januárjától folyamatosan megjelennek az *Új Könyvekben*.

Perei Zoltán fametszeteiből

